

ಯಕ್ಷಗಾನ ಪಂಚರಾತ್ರ

ಪ್ರೊ. ಬಿ.ಎಚ್.ಶ್ರೀಧರ

ಕರ್ನಾಟಕ ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಯಕ್ಷಗಾನ
ಪಂಚರಾತ್ರ

(ಭಾಸನ ಪಂಚರಾತ್ರ ನಾಟಕದ ಯಕ್ಷಗಾನ ರೂಪ)

ರಚನೆ : ಪ್ರೊ. ಬಿ.ಹೆಚ್. ಶ್ರೀಧರ

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಕರ್ನಾಟಕ ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು

YAKSHGANA PANCHARATRA (Bhasana Pacharathra Natakada Yakshagana Roopa) – written by Prof. B.H.Shridhara and edited by Prof. M.H.Hegade, Published by Karnataka Yakshagana Academy, Kannada Bhavana, J C Road, Bengaluru-560002.

ಈ ಆವೃತ್ತಿಯ ಹಕ್ಕು :

ರಿಜಿಸ್ಟ್ರಾರ್

ಕರ್ನಾಟಕ ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ

ಕನ್ನಡ ಭವನ, ಜೆ.ಸಿ. ರಸ್ತೆ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಮುದ್ರಿತ ವರ್ಷ : ೨೦೨೦

ಪ್ರತಿಗಳು : ೩೦೦

ಪುಟಗಳು : XX+34

ಬೆಲೆ : ರೂ. ೪೦/-

ಪ್ರಕಾಶಕರು:

ಎಸ್.ಹೆಚ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ

ರಿಜಿಸ್ಟ್ರಾರ್, ಕರ್ನಾಟಕ ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ

ಬೆಂಗಳೂರು

ಮುದ್ರಕರು :

ಎಂ.ಎಸ್. ಗ್ರಾಫಿಕ್ಸ್

ನಂ. 4/1, 2ನೇ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ, ಕಾವೇರಿಪುರ, ಕಾಮಾಕ್ಷಿಪಾಳ್ಯ

ಬೆಂಗಳೂರು-560 079 ಮೊ. 9886355728

ವಂದೇ ವಂದೇ ರಂಗಕಲಾಗುರು ।
ರಾಜೈಶಂ ವಂದೇ ನಾಟ್ಯಪದ ಪ್ರಭುಂ ॥

– ಬಿ.ಹೆಚ್.ಶ್ರೀಧರ ಕೃತ ಪ್ರಸಂಗ

BLANK

ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಮಾತು

ನನ್ನ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದ ದಿ|| ಪ್ರೊ. ಬಿ.ಎಚ್.ಶ್ರೀಧರರು ಬಹುಶುಭ ವಿದ್ವಾಂಸರಾಗಿದ್ದರು. “ನಡೆದಾಡುವ ವಿಶ್ವಕೋಶ”ವೆಂದರೆ ಸರಿಯಾದ ಮಾತು. ವಿದ್ವತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಕವಿಹೃದಯ. ಅನೇಕ ಕವಿತಾ ಸಂಕಲನಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಕೃತಿಗಳು ಆರು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ತೇಜು ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಇವರಿಂದ ಪ್ರಕಟಗೊಂಡಿವೆ. ಅವರು ಯಕ್ಷಗಾನದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯುಳ್ಳವರು. ಅವರ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಬವಲಾಡಿ ಹಿರಿಯಣ್ಣ ಹೆಬ್ಬಾರರು “ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಪ್ರಶಾಪ ಮತ್ತು ದುಷ್ಯಂತ ಚರಿತ್ರೆ”ಯ ಕವಿ. ಇಂದಿಗೂ ರಂಗದಲ್ಲಿ ಜನಪ್ರಿಯವಾದ ಕೃತಿ. ಶ್ರೀಧರರು ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರೇಮಿಗಳೇ ಹೊರತು ರಂಗಕ್ಕಿಳಿದವರಲ್ಲ. ಆದರೆ ದೊಡ್ಡಪ್ಪನಿಂದ ಯಕ್ಷಗಾನ ಕವಿತೆಯ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಅರಿತವರು.

ಭಾಸಕವಿಯ ಪಂಚರಾತ್ರ ನಾಟಕದ ಸೊಗಸಿಗೆ ಮನಸೋತ ಡಾ. ಕೆರೆಮನೆ ಮಹಾಬಲ ಹೆಗಡೆಯವರು ಶ್ರೀಧರರಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿ ಇದನ್ನು ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವಂತೆ ಶ್ರೀಧರರನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಸಂಗ ರಚನೆಯಾಯಿತು. ಪ್ರದರ್ಶನದ ಭಾಗ್ಯವೊದಗಲಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಕಾರ್ಯವೂ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಅದು ಅವರ ಕೃತಿಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. ಯಕ್ಷಗಾನಾಸಕ್ತರಿಗೆ ಇದು ಲಭ್ಯವಾಗಲೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಕಾಡೆಮಿಯು ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಭಾಸನು ಕವಿತಾಕಾಮಿನಿಯ ಹಾಸನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅವನ ಮಹಾಭಾರತವನ್ನಾಧರಿಸಿದ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಅವನ ಕಲ್ಪನಾವಿಲಾಸದ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ವಿಹಾರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಇದು ನಡೆದ ಕಥೆಯಲ್ಲ; ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಕಥೆ. ಹೀಗಾಗಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಸೊಗಸಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು! ಎಂಬ ಭಾವ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಸಾಕು. ಸುಖದ ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖವಿದೆಯಲ್ಲವೆ? ಕಾವ್ಯದ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಇತಿಹಾಸದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಭಾಸನ ನಾಟಕವನ್ನು ಯಕ್ಷಗಾನಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಧರರು ಸೊಗಸಾದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಸಹಜ ಕವಿತ್ವವು ಆದ್ಯಂತವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಂಗಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸುವಾಗ ಎಚ್ಚರದ ಪರಿಶ್ರಮದ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಅಂಥ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆಯಲೆಂಬ ಆಶಯ ನಮ್ಮದು. ಅದೇನೇ ಇದ್ದರೂ ಈ

ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದ ಪ್ರೊ. ಬಿ.ಎಚ್.ಶ್ರೀಧರರ ಪುತ್ರ ರಾಜಶೇಖರ ಹೆಬ್ಬಾರ, ಪುತ್ತಿ ರಾಜೇಶ್ವರಿ ಹಾಗೂ ಕುಟುಂಬ ವರ್ಗದವರಿಗೆ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು. ಅಲ್ಲದೆ ಅವರ ಸಮಗ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪುಟದಿಂದ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಅನುಮತಿಸಿದ ತೇಜು ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರಿನ ರಾಮನಾಥರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು. ಹಾಗೆಯೇ ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ರಿಜಿಸ್ಟ್ರಾರ್ ಆದ ಶ್ರೀ ಎಸ್.ಎಚ್.ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ ಮತ್ತು ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ ಎಂ.ಎಸ್.ಗ್ರಾಫಿಕ್ಸ್ ಅವರಿಗೂ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ಯಕ್ಷಗಾನಂ ಗೆಲ್ಲೆ!

- ಎಂ.ಎ. ಹೆಗಡೆ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಉಪೋಧ್ಯಾತ

ಯಕ್ಷಗಾನದ ಸಂಶೋಧಕರು ಯಕ್ಷರನ್ನು 'ಜಕ್ಕಲ'ರೆಂಬ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜನರೆಂದೂ "ಎಕ್ಕಲ" ಎಂಬುದು ಕೂಡ "ಯಕ್ಷ"ದ ತದ್ಭವವೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದುಂಟು. ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ "ಯಕ್ಷ"ಗಳು ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜನರೆಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಕಲ್ಪಣನ 'ರಾಜತರಂಗಿಣಿ'ಯಲ್ಲಿ "ಯಕ್ಷದರ" ಎಂಬುದೊಂದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೆಸರಾಗಿದೆ. "ಯಕ್ಷರಾತ್ರಿ" ಎಂಬುದು ದೀಪಾವಳಿಯ ಹೆಸರು. "ಯಕ್ಷಸ್ಥಲ"ವೆಂಬುದು ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು. ಈ ಯಕ್ಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಮೂಲತಃ ಯಕ್ಷರು ಭಾರತದ ಒಂದು ಜನವರ್ಗ; ಅವರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಕೆಲವು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಿದ್ದವು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. "ಯಕ್ಷ"ದ ತದ್ಭವ "ಯಕ್ಕ" ಅಥವಾ "ಎಕ್ಕ" ಎಂಬ ವಿಚಾರಸರಣಿಯಲ್ಲಿ "ಏಕ"ವೆಂಬ ಅರ್ಥ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ "ಯಕ್ಷಗಾನ"ಕ್ಕೆ "solo - ಏಕವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗಾಯನ" ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ! ಆಗ ಭಾಗವತ ಒಬ್ಬನೇ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥ ಹೊಳೆದಾಗ ಅದು ಯಕ್ಷಗಾನದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಯಕ್ಷಜನರ ಇತಿಹಾಸ ಅನುಪಲಬ್ಧವಾದರೂ ಅದು ಯಕ್ಷಗಾನದ ಜನಕ ಜನಾಂಗವೆಂದು ನಂಬುವುದಿಂದು ಕಷ್ಟ.

"ಗಾನ"ವೆಂದರೆ ಗೀತ, ಹಾಡು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಶ್ರವ್ಯ ಕಾವ್ಯ ಹುಟ್ಟಿತೆಂದೂ ಆಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಹಾಡುತ್ತ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ವೇಷಧಾರಿಗಳು ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತ ಹೋದ ಹಾಗೆ ನಾಟಕ ಅಥವಾ ಆಟವೆಂಬುದು ರೂಪಿತವಾಯಿತೆಂದೂ ಭಾರತದ ನಾಟಕ ಸಂಶೋಧಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೨೦೦-೩೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಎಂಬುದು ಅವರ ಮತ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಿನ್ನಭಾಷೆಗಳ ನಾಟಕ ಅದಕ್ಕಿಂತ ೫೦೦-೬೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ರೂಪಿತವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಸಹಜವಾದ ಊಹೆ. ಭರತನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ.೧ನೇಯ ಶತಮಾನ ಎಂದು ಊಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶಿಲಾಲಿ, ಕೃಶಾಶ್ವರು ನಟಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಉಲ್ಲೇಖ ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಪಾಣಿನಿಯು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ೫ನೇಯ ಶತಮಾನದವನೆಂದು ನಿರ್ದರಿಸಲಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಾರತದ ನಾಟಕದ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಥೂಲಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಯಕ್ಷಗಾನದ ಮಹತ್ ಪರಿಮಾಣ

“ಅಭಿನಯತ್ರಯಂ ಗೀತಾತೋದ್ಯೇ ಚೇತಿ ಪಂಚಾಂಗಂ ನಾಟ್ಯಂ” ಎಂದು ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರನಾದ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪಂಚ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಇದ್ದರೆ ನಾಟ್ಯ ಅಥವಾ ನಾಟಕ; ಒಂದು ಕೊರತೆಯಾದರೂ ಅದು ಅಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷಗಾನವೊಂದೇ ಸರ್ವಾಂಗಸಮನ್ವಿತ ನಾಟಕ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಗೀತ-ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯವು ವಿರಳ; ಆಧುನಿಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಗೀತವೂ ಇಲ್ಲ. ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಗೀತ, ನೃತ್ಯ, ದೈಹಿಕಾಭಿನಯ ಮತ್ತು ವೇಷಭೂಷಣ ರೂಪದ ಆಹಾರ್ಯಾಭಿನಯಗಳೆಂಬ ಐದು ಭಾವಾಭಿನಯ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಆದ್ಯಂತವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಏಕಮೇವ ನಾಟಕರೂಪವೆಂದರೆ ಯಕ್ಷಗಾನವೊಂದೇ. ಇದನ್ನು ಪಾಮರರು ಆಡಿದರೆ ಜಾನಪದ ನಾಟಕವೆನ್ನಿಸುವುದು. ಪಂಡಿತರು ಆಡಿದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಕಲಾರೂಪವೆನ್ನಿಸುವುದು.

“ಯಕ್ಷ”ದ ತದ್ಭವ “ಎಕ್ಕಲ” ಎಂದಾದರೆ ಯಕ್ಷಗಾನಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡಾಟ, ಬಯಲಾಟ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುತ್ತದೆ. ಯಕ್ಷ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ದೊಡ್ಡವೇ. ಭಾಗವತರ ಕಂಠವೂ ದೊಡ್ಡದು; ದಶಾವತಾರದ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೂ ದೊಡ್ಡದು; ಪಾತ್ರಗಳ ಶಕ್ತಿ, ಗಾತ್ರ, ಗುರಿಗಳೂ ದೊಡ್ಡವು-ಎಲ್ಲವೂ Great, Gigantic! ಒಳಿತು-ಕೇಡುಗಳ ಗಾತ್ರ-ಪಾತ್ರ-ಘರ್ಷಣ, ಮರ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಸಪ್ತನಾಕ-ಸಪ್ತನರಕಗಳು ಆವರಣ, ದೈವೀ ಮತ್ತು ಆಸುರೀ ಸಂಪತ್ತುಗಳ ಹೋರಾಟದ ಕಲ್ಪನೆಯ ಆಳ-ಅಗಲಗಳನ್ನು ಯಕ್ಷನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾದಷ್ಟು ಇನ್ನಾವ ನಾಟಕದಲ್ಲೂ ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಯಕ್ಷಗಾನವು ಭಾರತದ Great Drama - ಮಹಾನಾಟಕ!

೧೧ನೇಯ ಶತಮಾನದ್ದೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಸಂಸ್ಕೃತದ “ಮಹಾನಾಟಕ”ವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಯಕ್ಷಗಾನ ನಾಟಕದ ಆದಿರೂಪವನ್ನು ನಿದರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಬರೆದದ್ದು ಹನುಮಂತನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಅದರಿಂದಲೇ ಏನೋ ಯಕ್ಷಗಾನದ ವಿದೂಷಕನನ್ನು “ಹನುಮನಾಯಕ” ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯ. ರಾಮಾಯಣದ ಹನುಮಂತನು ವ್ಯಾಕರಣ ವಿದ್ವಾಂಸ. ಅಂಥ ಗಂಭೀರ ಪಾತ್ರ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಸಂಪನ್ನನೇ ಹನುಮ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಲರ್ಹನು. ಹಾಸ್ಯವು ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮವಾದ ಕಲೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಕ್ಷಗಾನದ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರು ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಗಮನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಹಾಸ್ಯದ ಹತ್ತು ಮುಖಗಳಿಂದ ಸಮಾಜ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಬಹುದು; ಮನೋರಂಜನೆಯ ಮಟ್ಟ ಬಹಳ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಏರುವಂತಾಗುವುದೂ ಆಗ ಸಹಜ.

ನಾಟಕಗಳ ಮೂಲರೂಪ

ದಶರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ “ವೀಧಿ”ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಉದ್ಭೂತಕ ಅಥವಾ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದ ಸಮಯಸ್ಫೂರ್ತ ಚಿಕ್ಕವಾಕ್ಯಗಳ ಚಮತ್ಕಾರಕ ಸಂವಾದ, ಅವಲಗಿತ ಅಥವಾ ಮಾತಿನ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯ ವಿಸ್ತಾರ, ಪ್ರಪಂಚ ಅಥವಾ ಅಪಹಾಸೋಕ್ತಿಗಳನ್ನಾಡುವುದು, ಭಲ ಅಥವಾ ಗಡಿ ಮೀರಿದ್ದೆನ್ನಿಸಬಹುದಾದ ವಾಕ್ಯಲಹ, ವಾಕ್ಯೇಳಿ ಅಥವಾ ಚತುರೋಕ್ತಿಯ ಸಂವಾದ, ಅಧಿಬಲ ಅಥವಾ ಸಿಟ್ಟಿನ ವಾಗ್ವಾದ, ಗಂಡ ಅಥವಾ ಏಕಾಏಕಿ ಪ್ರಶೋತ್ತರ ನಡೆಯುವುದು, ಅವಸ್ಯಂದಿತ ಅಥವಾ ಮಾತುಗಾರರು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತಾವು ಮೊದಲಾಡಿದ ಭಿನ್ನಾರ್ಥಕ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡು ಉತ್ತರ ಹೇಳುವುದು, ನಾಲಿಕೆ ಅಥವಾ ಸಂದಿಗ್ಧವೆನ್ನಿಸುವ ಚುಚ್ಚುಮಾತುಗಳನ್ನು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಆಡುವುದು, ಅಸತ್ ಪ್ರಲಾಪ ಅಥವಾ ಅಲ್ಲಸಲ್ಲದ ವಾದ ಹೂಡುವುದು, ಇಲ್ಲವೆ ವಿರೋಧಕ್ಕಾಗಿ ವಿರೋಧ ಮಾಡುವುದು. ವ್ಯಾಹಾರ ಅಥವಾ ಪರಿಹಾಸೋಕ್ತಿಗಳನ್ನಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಮಾರ್ದವ ಅಥವಾ ಮೃದುವಚನಗಳಿಂದ ಕ್ಷಮಾಶೀಲತೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದು-ಎಂಬ ೧೩ ವೀಧಿ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಇತರ ನಾಟಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಬರಬಹುದಾದರೂ ಇವಿಷ್ಟೂ ಒಂದೇ ನಾಟಕರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಆಟದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಸಂಭವ ಯಕ್ಷಗಾನದ ಅರ್ಥಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ಇತರ ಸಂವಾದ ಪದ್ಧತಿಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಬೀದಿಯ ಜನಗಳು ಕೂಡ ಸುಲಭವಾಗಿ ಪಾತ್ರಗಳ ಒಳಹೊರಗುಗಳನ್ನು ಕ್ಷಣಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಭಾವಾಭಿನಯ ಮಾಡಲು ಈ ೧೩ ಅಂಗಗಳು ಅತ್ಯುಪಕಾರಿಗಳೆಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಾರರು. ಆದುದರಿಂದ ಅಂಕಭೇದವಿಲ್ಲದ ವೀಧಿಯು ಯಕ್ಷನಾಟಕದ ಮೂಲಸಾಮಗ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆನ್ನಬಹುದು.

ದಶರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದಾದ “ಸಮವಕಾರ”ವು ದೇವಾಸುರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಅದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಾಯಕರು ದೇವಮಾನವರು; ಸಮುದ್ರಮಥನ ಅಂಥ ಕಥಾವಸ್ತು ಎಂಬ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಯಕ್ಷಗಾನದಲ್ಲಡಗಿರುವ ದೇವತಾ ಪಾತ್ರಗಳ ಹಾಗೂ ಅದ್ಭುತ ಪ್ರತಾಪದ ಅಸುರ ಪಾತ್ರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದ ಅಂಶ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

“ಸಮವಕಾರ”ದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೇ “ಪ್ರಹಸವ”ವೆಂಬ ರೂಪಕ(ನಾಟಕ)ದಲ್ಲಿಯೂ ವೀಡ್ಯಂಗಳ ಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಹಸನದಲ್ಲಿ ಕೀಳು ಹಾಸ್ಯವು ಪ್ರಧಾನ; ಬಹುಶಃ ಯಕ್ಷನಾಟಕದ ಹನುಮನ ಹಾಸ್ಯಗಾರಿಕೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಬಹಳ ಗ್ರಾಮ್ಯವಾಗಲು ಪ್ರಹಸನ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕೈವಾಡವು ಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದು.

ದಶರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ “ನಾಟಕ” ಎಂಬ ರೂಪಕ್ಕೆ ವೀಧಿ, ಸಮವಕಾರ, ಪ್ರಹಸನಗಳ ಅಂಶಗಳು ಬೆರೆತರೆ ಯಕ್ಷನಾಟಕದ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾದ ಮಾದರಿಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೂ ಯಕ್ಷನಾಟಕವೇ ದಶರೂಪಕಗಳ ಹಾಗೂ ಅಷ್ಟಾದಶ ಉಪರೂಪಕಗಳ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮೂಲ ಆಕರ ಎಂದು ತೋರದಿರುವುದು. ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ವೀರ-ಶೃಂಗಾರ-ಕರುಣಗಳೇ ಯಕ್ಷನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಧಾನ ರಸಗಳಾಗಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ; ಇತರ ರಸಗಳು ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಂಗಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮೂಲಯಕ್ಷನಾಟಕದ ದೃಶ್ಯದ ವಿವಿಧ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿದಾಗ ಸಂಸ್ಕೃತದ ೨೮ ರೂಪಕೋಪರೂಪಕಗಳು ರಚಿತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಸುಲಭೋಹ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತೇತರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷಗಾನ ಎಂದಿನಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದಿತ್ತು; ಆದರೆ ಅದರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಮಾತ್ರ ೧೦-೧೧ನೇಯ ಶತಮಾನಗಳಿಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಹೋಗದಾಗಿದೆ.

ಚಂಡೆ ಮದ್ದಳೆ

ಆತ್ಮದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಭಾವವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಹೊರಗೆ ಮೂಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೇ ಅಭಿನಯ. ಅದಕ್ಕೆ ನೃತ್ಯದ ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳೂ ಸಾತ್ವಿಕಾಭಿನಯ ಪ್ರಕಾರಗಳೂ ಮಾತುವೇಷಗಳೂ ಸಾಧನಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೈಹಿಕಾಭಿನಯದ ಕಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ನೃತ್ಯ, ಆಂಗಿಕಾಭಿನಯ ಮತ್ತು ಸಾತ್ವಿಕಾಭಿನಯಗಳು ನಾಟಕಕಲೆ ಅಥವಾ ಅಂಗಗಳ ಚಲನ ಅಥವಾ ವಿನ್ಯಾಸಗಳ ಮೂಲಕ ಅಂತರ್ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ, ಪಾದಚಾರಿ, ಅಂಗಭಂಗಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಭಾವ-ವಿಭಾವ ಸೂಚಕವಾದ ಬಾಹ್ಯ ಸಂಕೇತಗಳು. ಆಸನಗಳ ವೈವಿಧ್ಯವೂ ಅವುಗಳ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ವಿಭಾವವು ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶಕವಾದ ಬಹಿರಾವರಣ. ಅದು ಬಾವಪ್ರೇರಕ. ಭಾವಗಳನ್ನೂ ಭಾವಪ್ರೇರಕಗಳನ್ನೂ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಗಮನಕ್ಕೆ ತರುವುದೇ ನಟನ ಕೆಲಸ. ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧವೆನಿಸುವ Impersonation ಅಥವಾ ತಾನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನೆಂದು ತೋರಿಸುವುದೇ ನಟನ ಕಲೆ. ಹೀಗೆ ತೋರಿಸಲು ಲೋಕಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೂ ಅನುಚಿತವೂ ಆಗುವುದರಿಂದ ನಾಟ್ಯದ (ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ) ಕೃತಕಸಾಧನಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕೃತಕವಾದ ತಾಂತ್ರಿಕ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಸಂಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಭರತಶಾಸ್ತ್ರವು ಪೂರ್ಣತೆಗೊಯ್ದು ಮುಟ್ಟಿಸಿದೆ. ಯಕ್ಷಗಾನ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರು ತಮಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆ ಸಂಜ್ಞಾಕೋಶದಿಂದ ತೆಗೆದು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಿಗೆ ಈ ಮುದ್ರಾದಿ ಸಂಕೇತಗಳ ಸ್ಥೂಲ ಪರಿಚಯವಾದರೂ ಇರಬೇಕಾದದ್ದು ಅಗತ್ಯ. ಅದಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದಾಗ ಕೂಡ ರಸಪ್ರತಿತಿಗೆ ಬಹಳ ವಿಘ್ನಗಳಾದಂತೆ ಕಂಡು ಬರದಿರಲು ಯಕ್ಷನಾಟಕದ ಇತರ ಭಾವಸೂಚಕ ಸಾಧನಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅಂಥ

ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಡೆ ಮದ್ದಳೆಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಗಣ್ಯವೆನ್ನಿಸಿವೆ. ಅವು ಭಾಗವತರು ಹಾಡುವ ರಸೋದ್ಭೋಧಕವಾದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೋಷಿಸುತ್ತವೆ. ಯಕ್ಷಗಾನದ ಮೃದಂಗದ ಗತ್ತು ಅನನ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದು; ರಸಾವೇಶವನ್ನು ನಟರಲ್ಲೂ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರಲ್ಲೂ ಆವಿರ್ಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅದರ ಪಾತ್ರ ಅತ್ಯಂತ ಹಿರಿಯದು. ಮೃದು-ಕಠಿನ್ಭಾವ ಪ್ರವಾಹಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಅವನ್ನು ಒತ್ತಡ ಕೊಟ್ಟು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದರಲ್ಲಿ ಚಂಡೆಗಿಂತಲೂ ಮದ್ದಳೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಲಾಕುಶಲತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾಗಿದೆ. ತಬಲೆಗಿಲ್ಲದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅನುಸರಣ ಶಕ್ತಿ ಮದ್ದಲೆಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಚಾರಿಸಿದರೂ ತಬಲೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗ (ಕರ್ನ)ವನ್ನು ಮಿಡಿದಾಗ ಅಪಸ್ವರ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೇವಲ ಯಕ್ಷಗಾನ ಮದ್ದಲೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಶೃತಿಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಚಂಡೆಯು ಉಗ್ರಭಾವಗಳಾದ ಕ್ರೋಧ, ಪೌರುಷ, ಪರಾಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಸಂವರ್ಧಿಸುವ ತಾಳಲಯಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಚಂಡೆಯ ಅತಿನಾದ ಕೆಲವೆಡೆ ಕೇಳಿಬರುವುದು ನ್ಯೂನತೆ. ರಸಜ್ಞತೆಯಿಲ್ಲದ ಚಂಡೆಗಾರರಷ್ಟೇ ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೂ ಕಪಾಲಕ್ಕೆ ಏಟುಕೊಟ್ಟಂತೆ ಬಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತ ತಾಡನದಿಂದ ನರ್ತಕರ ನೃತ್ಯವಿಲಾಸ ಹೆಚ್ಚು ಆಕರ್ಷಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಎರಡು ವಾದ್ಯಗಳು ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಲೆಗೇ ಮಹಾ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಸೂತ್ರಧಾರರಾದ ಭಾಗವತರಿಂದು ಧ್ವನಿವರ್ಧಕಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಆಟ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೆ ಕಂಠಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಹಾಗೇ ನಟರೂ 'ಸ್ವೇಚ್ಛಮೈಕ್' ಬಳಸಿದರೆ ಆಟಕ್ಕೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ಕಳೆ ಬರದಿರದು.

ಭಾವಗಳ ಬಗೆಗಳು

ಇಂದಿನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷನಾಟಕವನ್ನು 'ನೃತ್ಯಗೀತನಾಟಕ'ವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನೃತ್ಯಗೀತಗಳಿಲ್ಲದ ಬೋಳು ಸಂವಾದಗಳಷ್ಟೇ ಈಗ ನಾಟಕಗಳೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ನೃತ್ಯದ ಮೂಲರೂಪವಾದ "ನೃತ್ಯ"ವನ್ನು ಆಂಗಿಕಾಭಿನಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶವೆಂದೆನ್ನಬಹುದು. ನಾಟ್ಯದ ಆರು ಮುಖ್ಯಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ (೧) ಕಾಲುಗಳು ಎರಡು (೨) ಕೈಗಳೆರಡು (೩) ಮತ್ತು ತಲೆಯೊಂದು ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರೂ ತಾಳಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತವೆ; (೪) ಕಟಿ (೫) ವಕ್ಷ ಮತ್ತು (೬) ಪಾರ್ಶ್ವಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತವೆ. ಆಮೇಲೆ ಪ್ರತ್ಯಂಗ ಅಥವಾ ಉಪಾಂಗಗಳು ೯; ಹುಬ್ಬುಗಳು, ಕಣ್ಣುಗಳು, ಮೂಗು, ತುಟಿಗಳು, ಗಡ್ಡೆ, ಬಾಯಿ, ಕುತ್ತಿಗೆ, ಹೊಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ತೊಡೆಗಳು. ಈ ಅಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳೂ ಸಾಹಿತ್ಯವೆನ್ನುವ ವಾಚಿಕಾಭಿನಯವೂ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಭಾವಗಳು ಸುಮಾರು ೪೨; ಪ್ರೇಮ, ಉತ್ಸಾಹ, ಶೋಕ, ವಿಸ್ಮಯ, ಹಾಸ, ಭಯ, ಕ್ರೋಧ, ಜುಗುಪ್ಸೆ, ಶಮ, ನಿರ್ವೇದ, ಕ್ಷೋಭೆ, ದೈನ್ಯ, ಸುಸ್ತು, ತಲೆತಿರುಕತನ, ಬೆಪ್ಪುತನ, ಉಗ್ರತೆ, ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪುವಿಕೆ, ಎಚ್ಚರವಾಗುವುದು, ಸ್ವಪ್ನ-ಸ್ಥಿತಿ, ತಲೆಕೆಟ್ಟ ಅವಸ್ಥೆ, ಸೊಕ್ಕು,

ಸಾಯುತ್ತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ, ಆಲಸ್ಯ, ಎದುರುಸಿಟ್ಟು, ನಿದ್ರಾವಶತೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನ, ತಾಳ್ಮೆಗೇಡು, ಹುಚ್ಚುವರ್ತನೆ, ಶಂಕೆ, ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುವುದು, ಶಾರೀರಿಕ ವೇದನೆ, ಗಾಬರಿ, ಸಂಕೋಚ, ಸಂತೋಷ, ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು, ಖಿನ್ನತೆ, ಧೃತಿ, ಚಾಪಲ್ಯ, ಅಶಕ್ತಮನಃಸ್ಥಿತಿ, ಅಥವಾ ಜೋಲುಮೋರೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಚಿಂತೆ ಮತ್ತು ಸಂದೇಹಗ್ರಸ್ತತೆಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಆಂಗಿಕಾಭಿನಯಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಸಾತ್ವಿಕ ವಿಭಾಗದ ಶಾರೀರಿಕ ವಿಕಾರಗಳ ಮೂಲಕವೂ ಹೊರಪಡುವವು; ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟತೆ, ಬೆವರುವುದು, ರೋಮಾಂಚ, ಗದ್ಗದ ಕಂಠ, ನಡುಕ, ಮುಖದ ಬಣ್ಣ ಬದಲಾಗುವುದು. ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಯುವುದು ಮತ್ತು ದಿಜ್ಞೂಷ ನಿಶ್ಚಲತೆ ಎಂಬ ಲ ಭಾವಸೂಚಕವಾದ ದೈಹಿಕ ವಿಕಾರಗಳು. ಭಾವಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ನಟನು ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಸಮೀಕ್ಷಣದ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುವಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಮುಖ್ಯಪಾತ್ರಗಳಾದ ಮಿತ್ರಪಕ್ಷದ ನಾಯಕ-ನಾಯಿಕೆಯರ ಪಾರ್ಟ್ ಹಾಕಿದವರು ಅಂಥ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಗಣ್ಯರು. ಅವರು ತೋರಿಸುವ ಭಾವ ವಿಕಾಸವನ್ನೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಮನಸ್ಸು ದೃಢವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರಸಸ್ವಾದದ ಮಾರ್ಗ, ಕಥಾ ನಾಯಕನನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಲಂಬನ ವಿಭಾವವೆನ್ನಲು ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಾಯಿಯಾದ ಪ್ರೇಮ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳ ವಿಕಾಸವನ್ನೇ ಪ್ರೇಕ್ಷಕರ ಮನಸ್ಸು ಅನುಸರಿಸುತ್ತ ಹೋಗುವುದೇ ಕಾರಣ. ಪ್ರೇಮ ಮುಂತಾದ ಸುಮಾರು ೯ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಭಾವಗಳೂ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವಂತೆ ಯೋಜಿಸುವುದೇ ನಾಟಕಕಾರನ ಜಾಣ್ಮೆಯ ಗುರುತು.

ಅರ್ಥಗಾರಿಕೆ

ಯಕ್ಷನಾಟಕದ ಅರ್ಥಗಾರಿಕೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಎತ್ತಿ ಹೇಳುವಂಥದು, ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕಥಾನಕವೂ ಅದರ ಸಂವಾದವೂ ಅಡಕವಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಅದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವೀಧಿ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹತ್ತು ಸಮಸ್ತರ ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಗೆ ಹೊಂದುವ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ರಸವತ್ತಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದು ರಸದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸಮಾಜಶಿಕ್ಷಣ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಉಚಿತ. ಎಲ್ಲ ಕಲೆಗಳಲ್ಲೂ ಅತಿವಾದಿಗಳಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಾದರೂ ತಮ್ಮ ವಾಕ್ಪೌರುಷವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸ ಹೊರಟ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ವಾಕ್ ಚಾಪಲದಿಂದ ವಿಸ ಸ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಅದರದು ನಿಯಮವಲ್ಲ. ಅಪವಾದವಷ್ಟೇ.

ಪ್ರಸಾರ ಪ್ರಯತ್ನ

ಯಕ್ಷನಾಟಕಕ್ಕೆ ಅಂತಃಪ್ರಾಂತೀಯ ಹಾಗೂ ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಡಾ.ಶಿವರಾಮಕಾರಂತರು ನಡೆಸಿದ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಸ್ತುತ್ಯ. ಆದರವು ನಮ್ಮ ಯಕ್ಷಗಾನ ರಸಿಕರೆಲ್ಲರಿಗೂ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಲು ಶಕ್ತವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ವೇಷಗಳು, ಭಾಗವತರು ಪದ ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ಕೇವಲ ಮೂಕವಾಗಿ ಅಭಿಯಿಸಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕರಿಗೆ ಒಂದು ನ್ಯೂನತೆಯನ್ನಿಸಿತು. ಭಾಷೆ ತಿಳಿಯದವರಿಗೆ ಮೂಕ ಸನ್ನೆಯಿಂದಲೇ ಭಾವಗ್ರಹಣವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶವು ಅಂಥ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕಿದ್ದರೆ ಭಾಗವತರು ಕನ್ನಡ ಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳದೆ ಕುಣಿತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರಾಗಾಲಾಪವನ್ನು ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತಲ್ಲವೇ? ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಇರುವಾಗ ಪಾತ್ರಧಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಆಂಗಿಕ, ಸಾತ್ವಿಕ, ಆಹಾರ್ಯ ಅಭಿನಯಗಳನ್ನು ನರ್ತನದೊಡನೆ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವಾಗ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದರೆ ಏನು ಕಷ್ಟ? ಅಥವಾ ಭಾಗವತರೇ ಬೇಡವೆಂದು ತೆಗೆದು ಹಾಕಿ ವೇಷಧಾರಿಗಳೇ ಅವರವರ ಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಗದ್ಯವಿಶ್ರೇಣಿದಿಂದ ಅಭಿನಯಿಸುತ್ತ ಕುಣಿದರೂ ಮೂಕಾಭಿನಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಆಕರ್ಷಕವಾದೀತೆಂದು ಕೆಲವರಿಗನ್ನಿಸಿದ್ದು ಸಹಜ.

ನಮ್ಮ ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಲಾಕೃಷಿಕರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಾದರೂ ಸಂಘಟಿತ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ನೆರೆಯ ಪ್ರಾಂತಗಳ ರಂಗಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಅದ್ವಿತೀಯ ನಾಟಕರೂಪವನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸುವುದಿಗ ಕ್ರಮಪ್ರಾಪ್ತ. ಸಂಘಟನೆಯ ಮಾತನ್ನತ್ತಿದ ಕೂಡಲೇ ಅದು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ನುರಿತ ಗಣ್ಯ ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಲಾವಿದರಿಗೆ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘಗಳೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮಂಡಲಗಳೂ ಯಕ್ಷಗಾನ ರಸಿಕರನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿ ಅವರ ಪ್ರಯತ್ನದ ಫಲವಾಗಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ, ಆಂಧ್ರ, ಮಲೆಯಾಳ ಮತ್ತು ತಮಿಳುನಾಡುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಂಗಮಂದಿರಗಳೊಡನೆ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆಸಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಕಲಾವಿದರಿಗೆ ವರುಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷ ನಾಟಕವನ್ನಾಡುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡಬಹುದು. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾಲೇಜೂ ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಒಂದು ಯಕ್ಷಗಾನ ಆಟವನ್ನಾದರೂ ಆಡಿಸಲು ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡುವಂತೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘಗಳೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳೂ ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಾಲರಿಗೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಶಿಕ್ಷಣ ಶಾಖೆಗೆ ಬರೆದು ಐಚ್ಛಿಕವಾಗಿ, “ಡ್ರಾಯಿಂಗ್” ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟಂತೆ ಹೈಸ್ಕೂಲು ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಇಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಮುಂದಾಗಬಹುದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಆಪ್ತಾಯಮಾನವಾದ ಈ ಯಕ್ಷಗಾನ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಲಘು ಕಲ್ಪನೆಯ ಮನೋರಂಜನೆಗೆ ವಶವಾದ ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನಶಿಸಿ ಹೋಗುವ ಭಯವಿದೆ. ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡವೇ ಇಂದು ಕೆಲ ಪ್ರಧಾನ ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಲಾವಿದರಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸಂಗತಿ. ಇದನ್ನರಿತು ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲಾ ಬಂಧುಗಳು ಉತ್ತ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ತಪ್ಪದೇ ಮಾಡಲೆಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

— ಬಿ.ಹೆಚ್. ಶ್ರೀಧರ

BLANK

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಭರತ ವರ್ಷದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಆದಿಕವಿ ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿರುವಂತೆ ನಾಟಕ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಭಾಸನು ಆದಿ ನಾಟಕಕಾರ. ಕಾಳಿದಾಸನು ತನ್ನ 'ಮಾಲವಿಕಾಗ್ನಿಮಿತ್ರ'ದಲ್ಲಿ ಭಾಸನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಾಲವು ಕ್ರಿ.ಪೂ.೧ನೇಯ ಶತಮಾನವೆಂಬ ಭಾರತೀಯ ವಾದವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದರೆ ಭಾಸನಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಪೂ.೨ನೇಯ ಶತಮಾನ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಿಂದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂಶೋಧಕರ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಭಾಸನು ಕ್ರಿ.ಶ.೧ನೇಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ೪ನೇಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೆ ಇರುವ ೪೦೦ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಒಲೆಯುತ್ತ ಇರಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಭಾಸನ ನಾಟಕಗಳೆಂದು ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ನಾಟಕಗಳು ೧೪. ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತ, ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಯಾಗಂಧರಾಯಣ, ಆವಿಮಾರಕ, ಚಾರುದತ್ತ ಎಂಬ ೪ ನಾಟಕಗಳು ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಬರೆದವು. ಅಭಿಷೇಕ ನಾಟಕ, ಪ್ರತಿಮಾ ನಾಟಕ, ಯಜ್ಞಫಲ ಎಂಬ ನಾಟಕಗಳು ರಾಮಾಯಣದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಬರೆದವು. ಬಾಲಚರಿತ ಎಂಬ ನಾಟಕವು ಭಾಗವತವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದೆ. ಪಂಚರಾತ್ರ, ಮಧ್ಯಮವ್ಯಾಯೋಗ, ದೂತ ವಾಕ್ಯ, ದೂತ ಘಟೋತ್ಕಚ, ಕರ್ಣಭಾರ, ಊರುಭಂಗ ಎಂಬವು ಭಾರತವನ್ನಾಧರಿಸಿ ಬರೆದಂಥವು.

“ಉದಯನ ಕಥಾ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನವಾಸವದತ್ತವು ಹೇಗೋ ರಾಮಾಯಣ ಕಥಾ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾ ನಾಟಕವು ಹೇಗೋ ಭಾರತ ಕಥಾ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚರಾತ್ರವು ಹಾಗೆ ಭಾಸನ ಕಲಾಕೌಶಲವನ್ನು ಸಮಗ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ” ಎನ್ನತ್ತಾರೆ. ಡಾ.ಎ.ಆರ್.ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು. ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಇದು ಮೂರು ಅಂಕದ 'ಸಮವಕಾರ' ಎಂಬ ರೂಪಕ. ಕಥೆ ಉತ್ತರ ಗೋಗ್ರಹಣ; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ನಾಟಕದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಕವಿಕಲ್ಪಿತವಾದ ಐದು ರಾತ್ರಿಯ ಒಂದು ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಕಥಾಸಾರ ಇಂತಿದೆ:-

ಪಾಂಡವರು ಅಜ್ಞಾತವಾಸದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಒಂದು ದಿನ ದುರ್ಯೋಧನನು ಒಂದು ಯಾಗ ಮಾಡಿ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಆಚಾರ್ಯಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ಅವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ

ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ಆಗ ಅವರು ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಅರ್ಧರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದರು. ದುರ್ಯೋಧನನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದಿರಲು ಶಕುನಿಯು ಅಡ್ಡ ಬಂದು “ಇಲ್ಲಿಂದ ಐದು ರಾತ್ರಿಯೊಳಗಾಗಿ ಪಾಂಡವರ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತರುವುದಾದರೆ ದುರ್ಯೋಧನನು ಅರ್ಧ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನಂತೆ” ಎಂದನು. ಭೀಷ್ಮರ ಪ್ರೇರಣೆಯ ಮೇರೆಗೆ ದ್ರೋಣರು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಕೀಚಕವಧೆಯ ವರ್ತಮಾನ ಆಗತಾನೇ ಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಭೀಮನ ಕೆಲಸವೇ ಎಂದೂ ವಿರಾಟನಗರಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ವರ್ತಮಾನ ತಿಳಿಯುವುದೆಂದೂ ಭೀಷ್ಮರು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ವಿರಾಟನ ಮೆಲೆ ತಮಗೆ ಹಳೆಯ ವೈರವಿತ್ತೆಂದು ನೆಪ ಹೇಳಿ ಅವನ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಅವನ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದರು.

ವಿರಾಟನು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೊರಡಬೇಕೆನ್ನುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಉತ್ತರನು ಬೃಹನ್ನಳೆಯನ್ನು ಸಾರಥಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅರ್ಜುನನ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣರು ತೃಪ್ತಿಗೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಾದರು; ಮಿಕ್ಕವು ಸೋತರು; ಭೀಮನು ಕಾಲನಡಿಗೆಯಿಂದ ಹೋಗಿ ಅಭಿಮನ್ಯುವನ್ನು ಸೆರೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದನು. ಉತ್ತರನಿಂದ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯೆಲ್ಲಾ ಹೊರಪಟ್ಟಿತು.

ವಿರಾಟನು ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಉತ್ತರೆಯನ್ನು ಅಭಿಮನ್ಯುವಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಲಗ್ನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಈ ಶುಭ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಕೌರವ ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದಾಗ ಪಾಂಡವರ ವೃತ್ತಾಂತವು ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿದು ನಿರ್ಮಲವಾದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯುಂಟಾಯಿತು. ಆಗ ದುರ್ಯೋಧನನು ತನ್ನ ಮಾತಿನಂತೆ ಅರ್ಧರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು ಎಂದು ಸಾರಿದನು.

“ನಾಟಕದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಒಂದು ಉದಾತ್ತತೆ, ಘನತೆ, ಗಾಂಭೀರ್ಯ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಉತ್ತರನ ಜಂಭ, ಹೇಡಿತನಗಳ ಗ್ರಾಮ್ಯಪರಿಹಾಸವಿಲ್ಲ; ಶಾಂತವೂ ಘನವೂ ಆದ ವೀರ್ಯ, ಶೌರ್ಯ, ಔದಾರ್ಯ ಮತ್ತು ನಿರ್ಮಲವೂ ನಿಷ್ಕಲ್ಮಷವೂ ಆದ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಾತಾವರಣ” ತುಂಬಿವೆ. ಈ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವ ಭಾರತಪಾತ್ರಗಳು ಚಿರಪರಿಚಿತವಾದರೂ ಹೊಸತಾಗಿ ತೋರುತ್ತವೆ.

“ಕುರುಕುಲ ಪಿತಾಮಹರಾದ ಭೀಷ್ಮರು ಮಹಾಭಾರತದ ಅಗಾಧ ಸಂಸಾರವನ್ನು ನಡೆಸಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥರು; ತಾಳ್ಮೆ, ಗೌರವ, ಘನತೆ, ಗಾಂಭೀರ್ಯಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವವರು.” ಅವರು ಎಲ್ಲವರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಬಲ್ಲವರು; ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಿಗಳು, ನಿರ್ಧಾರ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರು ಮತ್ತು ಪರಾಕ್ರಮ ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳು.

ಭೀಷ್ಮರಂತೆಯೇ ದ್ರೋಣರು; ಋಜಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಮೃದು ಹೃದಯರು. ಪಾಂಡವರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ನೆನೆದು ಬಹಳ ನೊಂದವರು, ತೇಜಸ್ವಿಗಳಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು; ಅನ್ಯಾಯ ಅವಮಾನಗಳನ್ನು ಸಹಿಸತಕ್ಕವರಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅಪಾರವಾದ ಶಿಷ್ಯವಾತ್ಸಲ್ಯವುಳ್ಳವರು. ಈ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣರೇ ನಾಟಕ ಸೂತ್ರಧಾರರು.

ದುರ್ಯೋಧನ, ಶಕುನಿ, ಕರ್ಣರದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಗುಂಪು ಅವರ ದುಷ್ಟ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಭೀಷ್ಮ-ದ್ರೋಣರ ಸಾತ್ವಿಕ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಪಳಗಿ ಸುಧಾರಿಸಿದೆ. ಕರ್ಣ ಉದಾರಿ, ಶೂರ, ನಿಷ್ಕಪಟ; ಆದರೆ ದುರ್ಯೋಧನ ಭಕ್ತಿ ಅವನ ಬುದ್ಧಿಯ ಋಜುತ್ವವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊಟಕುಗೊಳಿಸಿದೆ. ಆದರೂ ಶಕುನಿಗಿಂತ ಬಹುಪಾಲು ಉತ್ತಮ. ದುರ್ಯೋಧನ ಇವರಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಆದರೂ ತನ್ನ ಸತ್ಯಬದ್ಧತೆಯಿಂದ ಬೆರಗುಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಕುನಿಯು ಕಲ್ಲೆದೆಯ “ಸಿನಿಕ್”; ಕಾಪಟ್ಯ, ಮಾತ್ಸರ್ಯ, ದುಷ್ಟೀಕರಣಗಳ ತವರು ಮನೆ.

ವಿರಾಟ, ಉತ್ತರ, ಪಾಂಡವರು ಮತ್ತು ಅಭಿಮನ್ಯುಗಳದು ಮೂರನೆಯ ಗುಂಪು. ಇವರಲ್ಲಿ ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಪಾತ್ರ ಪ್ರದರ್ಶನ ಈ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾಗಿದೆ. ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮದ ಮೂತಿಯಾದ ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಪರಾಕ್ರಮ, ಕುಲಾಭಿಮಾನ, ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ವಿದ್ವುಕ್ತ ನಡವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯ ನಿಷ್ಠೆ, ಅವನು ನಿರಾಯುಧನಾದ ಛದ್ಮವೇಷಧಾರಿಯಾದ ಭೀಮನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದು ಪಡುವ ಪರಿಪಾಟಲು, ದಪ್, ವಿನಯ, ಕೃತಜ್ಞಭಾವಗಳ ಸಮಯೋಚಿತ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳು ಬಹಳ ಮನೋರಂದಕವಾಗಿವೆ. ಭೀಮಾಜನರು ಅಜ್ಞೇಯ ವೇಷದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ತರುಣನಾದ ಅಭಿಮನ್ಯುವನ್ನು ತಮಾಷೆಗಾಗಿ ಕೆಣಕಿ ಅವನ ಬಾಯಿಂದ ಅವನ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ, ಪಿತೃಪೌರುಷ ಪ್ರಶಂಸೆ, ವೀರವಾಣಿಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಹಿರಿ ಹಿರಿ ಹಿಗ್ಗುವ ಸಂನಿವೇಶವು ನಾಟಕ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ವಿರಳವಾದ ಎದೆ ತಣಿಸುವ ವಿನೋದ ಸಂದರ್ಭ ಇದು ಭಾಸನ ಪ್ರಸನ್ನ, ಗಂಭೀರ, ಪವಿತ್ರ ರಸಜ್ಞತೆಗೆ ನಿಕಷವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಭಾಸನ ಪಂಚರಾತ್ರ-ಮಧ್ಯಮವ್ಯಾಯೋಗಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿದವರಿಗೆ ಅವನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲೂ ವಾತ್ಸಲ್ಯದ ಅಂತರ್ವಾಹಿನಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ಮಧುರ ಬಾಂಧವ್ಯದ ಸಂನಿವೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಹರಿಯಿಸಿ ಜೀವನದ ಪರಮೌಲ್ಯದ ವ್ಯಾಪಾರಿಕ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂದೊಮ್ಮೆ ತೋರಿದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ. ದುರ್ಯೋಧನನ ಪತ್ನಿಯ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮೂಲ ನಾಟಕದ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ ಮತ್ತು ಪಾತ್ರ ಸ್ವಭಾವ ವ್ಯಂಜಕವಾದ ಎಲ್ಲ ಸಂವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಆ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಯಕ್ಷನಾಟಕದ

ನಟರೇ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಗಣ್ಯಾಂಶಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಕ್ಷಗೀತ ರೂಪವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಾಸನು ಸರಸ್ವತಿಯ ಹಾಸನೆಂದು

ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಸರಳವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲ ಅರ್ಥದ್ವನಿಗಳೊಡನೆ ಭಾಷಾಂತರಿಸುವುದು ಕಠಿಣ ಗ್ರಂಥಗಳ ಭಾಷಾಂತರಕ್ಕಿಂತ ಕಠಿಣ. ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಭಾಷಾಂತರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸದೆ ಭಾವಾನುವಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ಆದ್ಯಂತವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನೀತಿಯ ಜಯಾಪಜಯಗಳು ನಟರೇನ. ಆದುದರಿಂದ ನಟರಾಜನನ್ನು ನಮಿಸಿ ಗದ್ಯಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಟಿಪ್ಪಣಿ

ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಕ ನಡೆಯುವುದು ಹಸ್ತಿನಾವತಿಯಲ್ಲಿರುವ ದುರ್ಯೋಧನನ ಅರಮನೆಯ ಆವರಣದಲ್ಲಿ. ಎರಡನೆಯ ಅಂಕ ನಡೆಯುವುದು ವಿರಾಟರಾಜನ ರಾಜಧಾನಿಯ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಗೋವನದಲ್ಲಿ; ಅದೇ ರಣರಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲೇ ವಿರಾಟರಾಯ ಉತ್ತರಾ ವಿವಾಹದ ಮಾತನ್ನಾಡಿ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸುವುದು. ಮೂರನೆಯ ಅಂಕದ ಕಥೆ ಅದರ ಹೊರಗೆ ಹೊಡಿದ ಕೌರವ ಶಿಬಿರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ದುರ್ಯೋಧನನ ರಾಜ್ಯದಾನ ಘೋಷಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಅದು ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

ಗೀತ, ನೃತ್ಯ, ಅಂಗಾಭಿನಯ, ವೇಷ, ವಾದ್ಯ, ಸಂವಾದಗಳು ಸಮಕಾಲೀನವಾಗಿ ಬುಡದಿಂದ ತುದಿವರೆಗೆ ಭಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಹೋಗುವ ಅದ್ವಿತೀಯ ರಸರಚನೆಯನ್ನಿಸಿದ ಯಕ್ಷನಾಟಕವು ಭರತಹೃದಯದ ಸಾರಭೂತ ಕಲಾಯೋಜೆ; ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ನಾಟಕಗಳ ಮಾನಸ ಮೂಲ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಆನೆಗೊಂದಿ ಹಸ್ತಿನಾವತಿ ಮತ್ತು ಹಾನುಗಲ್ಲು ವಿರಾಟನಗರ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇತ್ತು.

— ಗ್ರಂಥಕರ್ತ

ಪರಿವಿಡಿ

೧.	ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ಮಾತು	V
೨.	ಉಪೋದ್ಘಾತ	VII
೩.	ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ	XV
೪.	ಪಂಚರಾತ್ರ ಪ್ರಸಂಗ	
	ಅಂಕ : ೧	೧
	ಅಂಕ : ೨	೧೩
	ಅಂಕ : ೩	೨೯

ಪಾತ್ರ ವರ್ಗ

ದುರ್ಯೋಧನ

ಭೀಷ್ಮ

ದ್ರೋಣ

ಕರ್ಣ

ಶಕುನಿ

ಅಭಿಮನ್ಯು

ವಲಲ (ಭೀಮ)

ಬೃಹನ್ನಳೆ (ಅರ್ಜುನ)

ವಿರಾಟ

ಧರ್ಮರಾಜ

ಭಾನುಮತಿ

ದೂತರು, ಗೋಪಾಲಕರು, ವಟುಗಳು - ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅಂಕ : ೧

ಸ್ವಗರಾ

ನಾಂದೀಶ್ಲೋಕ

ಅದ್ರೀಶಂ ಭದ್ರವೇಷಂ ಶುಚಿರುಚಿಫಲದಂ ಶುಭ್ರಮೇಧಾಪ್ರಕಾಶಂ
ಸದ್ರೀಚೀನಂ ಸದಸ್ಥಂ ಸದಸದತಿಪಥಂ ಸತ್ಯಸಂಪ್ರಾಂತವಾಸಂ |
ಚಿದ್ರಾಗಾಡ್ಯಂ ಚಮತ್ತಾಂಡವ ಚತುರ ಚಲನ್ನೇತ್ರಲೀಲಾ ವಿನೋದಂ
ರುದ್ರಂ ಮಾರ್ದಂಗತಾಲ ವ್ಯತಿಕರ ನಟನಾ ಸಾರ್ವಭೌಮಂ ನಮಾಮಿ ||೧||

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ - ಕಂದ

ಭಾಸನ ನಾಟಕ ಸುಕಲಾ
ಹಾಸನ ಕೃತಿರತ್ನಪಂಚರಾತ್ರಮಿದಲ್ಲೇ |
ವ್ಯಾಸನ ಹೃದಯಮನುಕ್ತಿಸಿ
ಸೋಸಿದ ರಸಯಜ್ಞಕುಂಡ ದೀಪ್ತಿಯಿದಲ್ಲೇ||೨||
ಮಿತ್ರ ಮಹಾಬಲ ಹೆಗ್ಗಡೆ
ಯೊತ್ತಾಯಿಸಲೆದು ಬಾಗವತರಾಶಯಮಂ |
ಪೊತ್ತೀರಮಣ ಶ್ರೀಧರ
ನೆತ್ತಿದನೊರೆಯಲ್ ಕಥಾ ಪ್ರಸಂಗಮನೀಗಳ್ ||೩||

ದುರ್ಯೋಧನನ ಒಡ್ಡೋಲಗ - ವಾರ್ಧಿಕ

ಹಸ್ತಿನಾವತಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಛಲದಂಕ ಜೂ
ಜೆತ್ತಿ ಪಾಡವರ ಸೋಲಿಸಿ ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷವಂ

ಸುತ್ತಿ ಕಾಡಿನಲು ಕೊನೆಗಜ್ಜಾತಾವಾಸವನು ಮಾಡುವಂತೆಸಗಿ ತನ್ನ ।
 ವಿತ್ತ ವೈಭವದಿಂದ ಮೆರೆಯುತ್ತಲಿರೆ ವೇದ
 ವೇತ್ತರೊರೆದರು 'ದೊರೆಯೆ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿಸು'ವನಲು
 ಹತ್ತು ಜನರೆಂದುದನ್ನಲ್ಲಗಳೆಯದ ರಾಜನುತ್ಸಾಹದಿಂದ ತೊಡಗಿದಂ ॥೪॥

ಮತ್ತೇಭವಿಕೀಡಿತ - ಯಜ್ಞಕಾರ್ಯ

ಕುರುರಾಜಂ ನತರಾಜ ಮಸ್ತಕಶತಂ ಭತ್ತೇಶ್ವರಂ ಮಂಡಲೇ
 ಶ್ವರರೊಳ್ ಚರ್ಚಿಸಿ ತಾಂ ಮಹಾರ್ಘಕ್ರತುವಂ ಮಾಡಲೈ ನಿಶ್ಚೈಸಿದಂ ।
 ವರ ಋಷಿಗ್ಗಣಮಲ್ಲಿಕೂಡಿ ಕರೆಯಲ್ ಕೊಂಡರ್ ಹವಿರ್ಭಾಗಮಂ
 ಸುರರೆಲ್ಲರ್ ನೆರೆದಪ್ಪರೋನಿವಹಮೆದ್ದೋಲೈಸಿತಾ ಭೂಪನಂ ॥೫॥

ಕಲ್ಯಾಣಿ ಆದಿ - ಅಪ್ಸರ ನೃತ್ಯ

ಮೊಲ್ಲೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವೆವು ।
 ನಿಲ್ಲಿನಿಲ್ಲಿ ಹಾರುವಯ್ಯ ನಿಮ್ಮ ಪೂಜಿಪೆವು ॥
 ಎಲ್ಲ ದೇವರುಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ
 ಸೊಲ್ಲಿಸಿದಿರಯ್ಯ ವೇದಮಂತ್ರ ತಂತ್ರ ಹೂಡಿ ॥೬॥

ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಪರಿಮಳಿಸುವ ಹೊಗೆ ಹೊಗೆ
 ಚೆಲ್ಲಿದೆ ಸೂಸಿದೆ ಆಕಾಶದ ನಗೆ ॥
 ಮಲ್ಲಿಗೆಯಾಗಿದೆ ದ್ವಿಜರುಂಡುಳಿದುದು ।
 ಎಲ್ಲಾ ಗಿಡಮರದರಗಳೆ ತಂಪೆರೆದು ॥೭॥

ಝಂಪೆ - ಯಜ್ಞಪ್ರಶಂಸೆ

ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದಿದನಗ್ನಿಯಮರಮುಖಿ ಹವಿಯಿಂದ
 ತೃಪ್ತರಾದರು ದಕ್ಷಿಣೆಗಳಿಂದ ದ್ವಿಜರು ॥
 ತೃಪ್ತಿ ತೇಗಿತು ಮಹಾತಿಥಿಗಳೊಡಲೊಳಗಿಂದ

ತೃಪ್ತವಾದವು ಹಸಿದ ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳಿಗಿಂತ ||೮||

ತೃಪ್ತಾಸ್ಯದಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನನ ಸದ್ಗುಣವು |
ಎತ್ತೆತ್ತಲೂ ಹೊಗಳೆ ಲೋಕದಲಿ ಜನರು ||
ಹತ್ತಿ ಕುಳಿತಿರುವಂತೆ ತೋರಿದುದು ಸುರಪತಿಯು |
ರತ್ನದೀಧಿತಿ ಹೊಳೆಯುವರಮನೆಯನಂದು ||೯||

ಭಾಮಿನಿ - ಆಕಸ್ಮಿಕ ಅಗ್ನಿಪ್ರಕೋಪ

ಯಜ್ಞದವಭೃತ ಮುಗಿಯುವದರೊಳ
ಗಜ್ಜವಟುಗಳು ಬಿಸುಟರಗ್ನಿಯ
ಸುಜ್ವರರರೇ ನಿಲ್ಲಿರೆಂದೊದರುತ್ತಲಿರುವಾಗ |
ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ ನಿಮಿಷಾರ್ಧದಲಿ ಹೃದ
ಯಜ್ವರವನೊಡರಿಸಿದ ಜನರಿಗೆ
ಯಜ್ಞಾರಾಯಣ ಕೃಪಾನಿಧಿ ಮತ್ತು ಮರೆಯಾದ ||೧೦||

ನಾಟಿ ರೂಪಕ-ಜನಾಶಂಕೆ

ಜಯಜಯ ಅಧಿಯಜ್ಞಾತ್ಮಕ
ಜಯ ಜಯ ಜಗದಧಿದೈವತ
ಜಯ ಲೋಕಸ್ಥಿತಿಕಾರಕ ಜಯಜಯಜಯತು ||ಪ||
ರಾಜಸ ವಿಜ್ಞಾನಸ್ಥಿತ | ತ್ರೈಜನಮತಿ ಸಂಪೂಜಿತ |
ಭೋಜಕ ಭೋಜ್ಯಗಣಾತ್ಮಕ | ರಾಜೀವೇಕ್ಷಣನೇ ||೧೧||
ಸಜ್ಜನಪಾಲನ ತತ್ಪರ | ದುರ್ಜನ ಶಿಕ್ಷಣ ನಿಷ್ಠುರ |
ಪ್ರಜ್ವಲದರ್ಶನಪರಾಕ್ರಮ | ವಜ್ರಧರಾನುಗನೇ ||೧೨||
ಯಜ್ಞವ ಮಾಡಿದನೀ ದೊರೆ | ಪ್ರಜ್ಞೋದಯ ಪಡೆದೀ ದಿನ |
ಉಬ್ಬುಗಿಸಾ ಪಾಂಡವರಲಿ ದಯದೋರುವೊಲು ||೧೩||

ಭೈರವಿ ಝಂಪೆ - ಕೌರವಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ಮುಗಿಯಲದ್ವರ ಹಸ್ತಿನಾಪುರೇಶ್ವರ ತನ್ನ ।
ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟಲಿ ಪುಣ್ಯವೆಂದು ಹಿರಿಯರಿಗೆ ॥
ಒಗೆದ ಮಣಿಮುಕುಟ ಮಂಡಿತ ಶಿರವಭಕ್ತಿತಾ ।
ನೋಗದುದೋ ಮೈವೆತ್ತು ಎಂಬಂತೆ ಮಣಿದು ॥೧೪॥
ನಗುನಗುತವೆಲ್ಲರಾಶೀರ್ವಾದಗಳ ಪಡೆದು ।
ಮಗುಳೆ ಗುರುಗಳೆ ಕೇಳಬೇಕು ದಕ್ಷಿಣೆಯ ॥
ಹಗಲಿಡೀ ಹಸಿದವನಿಗೌತಣದ ಕರೆಸಿಕ್ಕ ।
ಬಗೆಯಾದುದೆಂದು ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯ ನುಡಿದ ॥೧೫॥

ಕಲ್ಯಾಣಿ-ಅಷ್ಟತಾಳ-ದ್ರೋಣವಚನ

ಮಗನೆ ನೀ ಪಾಂಡವರ । ದುರ್ಧೈವವ ।
ಬಗೆ ಕುರುಕುಲದೀಶ್ವರ ॥
ಹಗಲಿರುಳೆನ್ನದೆ ತಿರುಗಿ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ।
ಮಿಗಗಳೊಡನೆ ಕಾದಿ ಬದುಕಾಯ್ತು ದುರ್ಧರ ॥೧೬॥
ಬಿಸಿಲು ಬೆಂಕಿಗಳೊಳಗೆ । ಸಂಚರಿಸುತೆ ।
ಹಸಿವು ನೀರಡಿಕೆ ಬೇಗೆ ॥
ದೆಸೆಗೆಡಿಸುತ್ತಿರೆ ಕಳೆದ ಹನ್ನೆರಡಬ್ಬ ।
ತುಸುವಾಯ್ತೆ ಶಿವಶಿವ ಮರೆತೆ ನೀನಿದ ಹೇಗೆ ॥೧೭॥
ಅರಮನೆಯಲಿ ಬೆಳೆದ । ಕುಮಾರರು ।
ಪರದೇಶಿಗಳವೋಲಿಂತು ॥
ದುರಿತ ದುಮ್ಮಾನದ ದೀರ್ಘಾವಧಿಯ ಕಳೆ ।
ದರತು ಹೋಗುತ್ತಿಹರಯ್ಯೊ ತಾಳುವೆನೆಂತು ॥೧೮॥
ದೈನ್ಯ ದಾರಿದ್ರ್ಯಗಳ । ಕಾಣದ ಜನ ।
ಸ್ತೈನ್ಯ ವೃತ್ತಿಯ ದುಷ್ಟರ ॥
ಶಾಣ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವಂಥ ಅತಿ ಘೋರಾ
ರಣ್ಯದೊಳಿರಬೇಕೆ ಭೃತಶತಸೋದರ ॥೧೯॥

ಮೆಚ್ಚು ಅಷ್ಟ - ಶಕುನಿ ವಚನ

ಎನೆ ಗುರು ದ್ರೋಣ ಸುಶೀಲ | ಕ್ರೂರಿ |
ಮುನಿದೆಂದ ಶಕುನಿ ಶೃಗಾಲ ||
ಹಣೆಯಬರಹವಿಂದಿದೇನು ಕೌರವನಿಗೆ |
ಘನವಂಚನೆಯ ಸ್ವಂತ ಗುರುವೆ ಮಾಡುವನಲ್ಲ ||೨೦||
ಧರ್ಮದ ಹೆಸರನ್ನು ಹಿಡಿದು | ಗುರು |
ಮರ್ಮಭೇದವನೆಸಗುವನು ||
ಕರ್ಮವಿಪಾಕವಿದೇನು ಯಜ್ಞಧ ಪುಣ್ಯ |
ನಿರ್ಮಿಸಿಬಿಟ್ಟೀತೇನಿಂಥ ವಂಚಕನನ್ನು ||೨೧||
ಗುರುವೆಂದು ನಂಬಿ ಕೇಳಿದರೆ | ಇಂಥ |
ದುರುಳತನವ ತೋರಿಸುವರೆ ||
ನೆರೆ ನಂಬಿದವರ ವಂಚಿಸುವಂಥ ಗುರುತನ |
ಕಿರುವುದೆ ಸರಿದೂರೆ ವನಜಭವಾಂಡದಿ ||೨೨||

ಭೈರವಿ ಏಕ - ದ್ರೋಣವಚನ

ಎನಲಾ ಶಕುನಿಯ ಕಂಡು | ಗುರು |
ಕನಲಿ ನುಡಿದನಂತೆಂದು ||
ಮನೆ ಮಕ್ಕಳು ಸಮಪಾಲ |ಕೇ|
ಳುವುದಲ್ಲವೆ ಶುಭಶೀಲ ||೨೩||
ವಂಚಕತನದಲಿ ಹುಟ್ಟಿ |ಮೇಣ್ |
ವಂಚನೆಯಲ್ಲಿಯೆ ಬೆಳೆದು ||
ಪಂಚಮಮತಿ ನಿನ್ನಂತೆ |ಜಗ|
ವಂ ತಿಳಿಯುವೆ ನೀನಳೆದು ||೨೪||
ಸಲ್ಲುವುದನು ಪ್ರೀತಿಯಲಿ |ನೆರೆ|
ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ರೀತಿಯಲಿ ||
ಅಲ್ಲದೊಡವರಾಜಿಯಲಿ |ಕಸಿ|
ದೆಲ್ಲವನೊಯ್ದರು ರಳಿ ||೨೫||

ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ತ್ರಿವುಡೆ - ಬಹುವಚನ

ದ್ರೋಣನಿಂತೆನೆ ಧಾರ್ತರಾಷ್ಟ್ರ |
ಪ್ರಾಣಸಖಿಕರ್ಣಾದಿ ಧೂರ್ತರು |
ಏನಿದೇನವರಾರು ಕಸಿದೊಯ್ವಂಥ ಭಟರು ||೨೬||
ಮಾನಶೌರ್ಯಧನಾಡ್ಯರಾದ ಮು |
ಹಾನುಭಾವರು ನಾವಿರುವ ವರೆ |
ಗಾ ನೃಶಂಸರದೇನ ಮಾಳ್ವರು ನೋಳ್ವೆವನಲು ||೨೭||

ನಾದನಾಮ ಅಷ್ಟ - ಭೀಷ್ಮವಚನ

ಶಕುನಿ ಕರ್ಣರ ಮಾತ ಕೇಳಿ | ಭೀಷ್ಮ |
ಮುಖವ ತಿರುಹಿ ತಾಳೈ ತಾಳಿ ||
ಮುಕುಟವರ್ಧನರೊಡನಿದರ್ | ಕುರು
ಮುಕುರನ ಕುರಿತೊಲಿದೆಂದ | ೨೮||
ಮಗು ದುರ್ಯೋಧನ ಲಾಲಿಸಯ್ಯ | ಇಂಥ |
ಮೃಗಗಳ ಮಾತ ಸುಡಯ್ಯ ||
ಬೆಗಡರಿಯದ ಪಾಂಡುಸುತರು | ಕಾಡ
ಹೊಗಲು ಕಾರಣರೀ ಸ್ನೇಹಿತರು ||೨೯||
ನಿನಗವರಾಗದಂತಾಗಿ | ನಿನ್ನ |
ಘನವಂತಿಕೆಗೆ ಕಷ್ಟು ತಾಗಿ ||
ಜನನಿಂದೆ ಸೋಂಕಲಿನ್ನೇನು | ಇಂಥ
ಶುನುಕಗಳುಪಜಾಪ ಕಾಣ ||೩೦||

ಸಾಂಗತ್ಯ - ಕೌರವವಚನ

ಗಾಂಗೇಯನಿಂತುಸಿರಲು ಕೌರವೇಶ್ವರ |
ಸಂಗಡಿಗರ ನಡುವಿಂದ ||
ತುಂಗಪೀಠದೊಳಿದರ್ ಗುರುದೇವನನು ಕಂಡು |
ಹಂಗಿಸಿ ಕೇಳಿದನಿಂತು ||೩೧||

ಹಿಂದೆ ನಿಮ್ಮಿದಿರಲಿ ಸೇರಿದ ಸಭೆಯೊಳ
 ಗೊಂದೂ ಮಾತನ್ನಾಡದವರು |
 ಬಂದ ಫಲವನುಂಜೆವೆಂದು ಲೆತ್ತವನಾಡಿ
 ನಿಂದರೇತಕೆ ರಾಜ್ಯ ತೆತ್ತು ||೩೧||
 ಅಂದು ದುಃಶಾಸನನವರ ಶ್ರೀಮತಿಯನು
 ತಂದು ಸಭೆಗೆ ದಾಸಿಯಾಗು |
 ಎಂದಾಗ ಎಲ್ಲಿಗೈದಿತ್ತು ಪಾಂಡವರೋಷ
 ಇಂದದೆಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಪುದು ||೩೨||

ದ್ರೋಣವಚನ

ಕಂದಕೇಳ್ ಧರ್ಮವ ನಂಬಿ ದ್ರೂತವನಾಡಿ
 ಮಂದನಾದಾ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ |
 ಇಂದು ನೀನೇ ಕೇಳಬೇಕದಕುತ್ತರ
 ವೆಂದನಾ ಕುಂಭಸಂಭವನು ||೩೩||
 ಒಂದು ಕಂಬವ ಕಿತ್ತು ರುದ್ರಾವತಾರದಿ
 ನಿಂದ ಭೀಮನನು ಧರ್ಮಜನು |
 ಅಂದು ತಡೆಯದಿದ್ದರೆಮಗೀ ಗಾಂಧಾರೇಶ
 ಇಂದು ಹಳಿಯಲುಳಿದಪನೇ ||೩೪||

ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ತ್ರಿವುಡೆ - ಭೀಷ್ಮವಚನ

ಎಂದು ನುಡಿಯಲು ಘಾತವಾಯಿತು |
 ಬಂದ ಮಾಡಲು ಯತ್ನಿಸಿದರಿ |
 ನ್ನೊಂದು ಘಟಿಸಿತು ಗುರುವರರೆ ಬಿಡಿ | ಸಾಕು ವಾದ || ೩೫ ||
 ಬಂದ ಕಾರ್ಯವ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು |
 ಎಂದೆನಲು ಗಾಂಗೇಯ ಗುರುತಾ
 ಬಂದುದೆಲ್ಲವು ಬರಲಿ ಕಲಹವೆ | ಬಂದರಳುಕೆ ||೩೬||

ಭೈರವಿ ಝಂಪೆ

ಆಚಾರ್ಯವರ್ಯ ನೀವ್ ತಾಳ್ಮೆಗಡದಿರಿ ವತ್ಸ |
ಶೌಚಾರ್ಜವಾದಿ ಗುಣಸಂಪನ್ನ ನೀನು ||
ವಾಚಾಮಗೋಚರವೆನಿಪ್ಪ ಕಷ್ಟದೊಳಿಳಿದ
ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ಮಹತರಹರು ಪಾಂಡವರು ||೩೭||
ನೀ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನನ್ನೆದರು ಗರ್ವವ ತೋರ |
ದಾಚಾರಶೀಲ ಸೋದರರು ನೆಲೆ ತಪ್ಪಿ ||
ಯಾಚಕತ್ವವ ಹಿಡಿದು ಮೃಗಗಳೊಡನವರಿಹುದು |
ಯೋಜಿಸೈ ಲೇಸೆನಿಪುದೇ ನಿನ್ನ ಮನಕೆ || ೩೮||

ಕಂದ - ಶಕುನಿವಚನ

ಎಂದಾ ಭೀಷ್ಮಂ ನುಡಿಯಲ್
ತಿಂದೇ ಬಿಡುವಂಥ ದನಿಯೊಳೆಂದಂ ಶಕುನಿ |
ಮಂದರ್ ತಿರುಗಲಿ ಕಾಡೊಳ್
ಬಂದಾಪತ್ತೇನು ನಮಗೆ ಮೇಣದರಿಂದಂ ||೩೯||

ಮುಖಾರಿ ಏಕ - ಕರ್ಣವಚನ

ಗುರುದೇವನನ್ನು ತಣಿಸಲೆಂದು | ನಡುವೆಯೆದ್ದು |
ಎರಗಿದ ಕರ್ಣನುಡಿದ ನಿಂತು ||
ಬಿಡಬೇಕು ಕೋಪವನ್ನು ಗುರುವೆ | ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ |
ದುಡುಕಿದ ಕೌರವೇಂದ್ರನೆನುವೆ ||
ಸಿಡಿವನು ಕೌರವ ನುಡಿದರು ಹಿತವನು |
ನುಡಿಯಪ್ಪಿಯವಾಗಿರೆ ಗಜದಂತಿವ |
ಅಡಿಗಡಿಗೂ ದೋಷಗಳಿದ್ದರು ಸಹ |
ನುಡಿದೊಳ್ವಾತನೆ ಶಿಷ್ಯನ ಕಾರ್ಯವ |
ನಡೆಯಿಸಿಕೊಡಬೇಕೆಂಬೆ ಗುರುತ್ತಮ |
ಪೊಡವಿನುತಿಪ ವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪದ್ರುಮ ||೪೦||

ದೋಣವಚನ

ನುಡಿದೆ ನೀನುಚಿತವನ್ನು ಜಾಣ | ನೀವೆಲ್ಲ ನನ್ನ |
ಒಡಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಮ ಸುತ್ತಾಣ ||
ಎಡರಾಡಿದ ಈ ಬಡಶಕುನಿಯ ನುಡಿ |
ಬಡಿದೆಬ್ಬಿಸಿತುಗ್ರತ್ವವನೆನ್ನಲಿ |
ತಡೆದುಪಕರಿಸಿದೆ ರವಿಸುತ ಅನುನಯ |
ವಿಡಿದೇ ಕೌರವನನು ನಾ ಕೇಳುವೆ ||೪೧||

ಕೇದಾರಗೌಳ ಏಕ

ಲಾಲಿಸೈ ಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯ ಕೌರವನೇ | ಕುರುಸಾರ್ವಭೌಮನೆ
ಲಾಲಿಸು | ಲಬ್ಧಾಖಿ | ಲಾಗಮ | ಲಲಿತನೆ ||ಪ||
ನಿನ್ನ ಕುಲ ಬಲು ಹಿರಿಯದಾಗಿಹುದು | ನಿನ್ನಾತ್ಮ ದೊಡ್ಡದು |
ನಿನ್ನ ನಾ ವಂಚಿಸಿದರದರ ಫಲ ||
ನನ್ನ ಕಾಡೀತಲ್ಲದೆಂದೂ ನಿನ್ನ ಕಾಡಿಸದಯ್ಯ ತಿಳಿ ನೀ |
ಚೆನ್ನಾಗಿ | ಆಲೋಚಿ | ಸುನ್ನತಿ | ಪಾತ್ರನೆ ||೪೨||
ನಿಮ್ಮ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಮತ | ಉಂಟಾದರದಕೇ |
ಧರ್ಮವನ್ನುಸಿರುವುದು ನಮ್ಮದೂ ||
ಸುಮ್ಮನಿರಲೆಮಗಕ್ಕೆ ದೋಷವು |
ತಮ್ಮಾನೀ | ನೊಮ್ಮನ | ದಿಂದ ವಿಚಾರಿಸು ||೪೩||

ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ತ್ರಿವುಡೆ - ಕೌರವವಚನ

ಎನಲು ಕೌರವ ಕರೆದ ಶಕುನಿಯ |
ನಿನಸುತನನಾಲೋಚನೆಗೆ ನೀ
ವೆನುವುದೇನೆನ್ನರ್ಥರಾಜ್ಯವ | ಪಾಂಡವರಿಗೆ ||೪೪||
ವಿನಯದಲಿ ಕೊಡಬೇಕೆ ಎನಲಾ |
ಪಣನ ಪಂಡಿತರೆಂದರಾದೀ |
ತೆನುವುದೈದಿರುಳೊಳಗೆ ತರಲಾ | ಗವರಕುರುಹ ||೪೫||

ಶಂಕರಾಭರಣ ಏಕ - ದ್ರೋಣವಚನ

ಸಾಧ್ಯವಾದಿತೇನು ಇಂಥ | ಶೋಧಕಾರ್ಯವೆಂದು ದ್ರೋಣ |
ವೇದನೆಯೊಳೆಂದ ಮೋಸ | ವೇದ್ಯವಾಯಿತು | ೪೬||
ಜಲಧಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಹನುಮ | ಕಳೆದ ಸೀತೆಯನ್ನು ಲಂಕೆ |
ಯೊಳಗೆ ಕಂಡು ಸುದ್ದಿಯನ್ನು | ತಿಳಿಸಿದಂತಿದು ||೪೭||
ಕಳೆದವೇನೋ ಆರರೆರಡು | ವರುಷಗಳಿನ್ನವರ ಇರವ |
ತಿಳಿಯಲಾದೀತೇನು ನನಗೆ | ಉಳಿದ ವಿವರವ ||೪೮||

ಕಾಂಬೋಧಿ ಝಂಪೆ - ಭೀಷ್ಮವಚನ

ಇಂತು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರಲು ಕುಂಭಸಂಭವ ಭೀಷ್ಮ |
ನಿಂತೆಂದ ನೊಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಾಚಾರ್ಯ ನೀನು ||
ಪಂಥಕ್ಕೆ ನಾನೀಗ ಕೇಳಿರುವೆ ಗುಪ್ತಚರ
ಹಂತಿ ಬಂದುಸಿರಿಹುದೆ ಕೀಚಕನ ಹತಿಯ ||೪೯||
ನಿಂತಿರುವರಾ ವಿರಾಟನ ಪುರದಿ ಪಾಂಡವರು |
ಚಿಂತಿಸದಿರೀ ಯಜ್ಞಕೆಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬರದೆ ||
ಸಂತಾಪದಿಂದ ಶಿಕ್ಷಿಸಲವನ ಗೋವುಗಳ |
ನಿಂತಲ್ಲೆ ಹಿಡಿದು ತರಲೇಳಿರೆಂದೆನುವೆ ||೫೦||

ವಾರ್ಧಕ - ದ್ರೋಣವಚನ

ಅಂತಾಗ ರಣಕಹಳೆ ಕೇಳಿ ಪಾಂಡವರು ಧುರ
ಪಂಥಿಗಳು ಹೊರಬಾರದಿರರು ಎನಲಾ ದ್ರೋಣ
ಸಂತಸದೊಳೆಂದನೊಡ್ಡೋಲಗಸ್ಥರಿಗೆಲ್ಲ ಕೇಳಿ ನೀವ್ ಕೇಳೆಂದು |
ಎಂತಾದರಾ ಪಾಂಡವರ ವಾರ್ತೆ ಪಂಚರಾ
ಪ್ರಾಂತದೊಳ್ ತಿಳಿದರವರಿಂಗರ್ಧ ರಾಜ್ಯವನು
ತಾಂ ತೆಗೆದುಕೊಡುವ ಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯ ದುರ್ಯೋಧನನು ಸಾಕ್ಷಿ ನೀವೆಲ್ಲರಿಂದಕೆ
||೫೧||

**ದುರ್ಯೋಧನ-ಭಾನುಮತಿಯರ ಸಂವಾದ
ಸುರುಟಿ ಏಕ**

ಹೇಳಿದ ನಿಜಸತಿಗೆ | ಕೌರವ | ಪಾಳಿಯುಪಕ್ರಮವೆ ||
 ದಾಳಿಗೆ ಹೊರಡುವ ಮುನ್ನ ಮಹಿಪತಿ |
 ಕೇಳೆಂದೊರೆದನು ರಾಣಿಗೆ ವಿವರವ ||೫೨||
 ಗುರುಗಳು ಬೇಡಿದರು | ಪಾಂಡುಕು | ವರರಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನು ||
 ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯನು ಕೊಡಲೊಪ್ಪಿದನಾ |
 ಎರಡಾಡದೆ ಪಾಲ್ಗೊಡಬೇಕಾಗಿದೆ || ೫೩||
 ಐದಿರುಳೊಳಗವರ | ವಾರ್ತೆಯ | ಶೋಧಿಸಿ ತಂದವರು ||
 ಈ ದುರ್ಯೋಧನಗುಸಿರುವ ಶರ್ತಕೆ |
 ಬಾಧ್ಯರು ತಾವೆಂದರು ಗುರು ದ್ರೋಣರು ||೫೪||
 ಇಂತಿರೆ ಮುತ್ತಯ್ಯ | ಮತ್ತರ | ಪಂಥವನರುಹಿದನು ||
 ಎಂತಹ ನಡತೆ ವಿರಾಟನದೇಶಕೆ |
 ಮೃಂಥವರಾಮಂತ್ರಣವ ಗಣಿಸದಿಹ ||೫೫||
 ಗೋಗ್ರಹಣದ ನೆವದಿಂ | ದವನದು | ರಾಗ್ರಹವನು ಹಣಿಯೆ ||
 ಶೀಘ್ರದಿ ಪೊರಡುವೆವೆಂದು ಲಲನೆ ಭಟ |
 ವ್ಯಾಘ್ರ ಚಮೂಪತಿಗಳ ನೊಡಗೂಡುತ ||೫೬||

ಶಹನ ಏಕ-ಭಾನುಮತಿ ವಚನ

ಎನಲಾ ಸುದತೀಮಣಿ ಸಂತಸದಲಿ ಒರೆದಳು ನಿಜಪತಿಗೆ ||
 ಮನದಲ್ಲುಬ್ಬಿ ಮಹಾವೀರರೆ ನೀವ್ | ಅನುನಯವರಿತವರು ||೫೭||
 ಕುರುಕುಲ ಮೂಲಸ್ತಂಭನೆನಿಸಿದಾ | ಪರಮನದೀಸುತನ ||
 ಹರಿಹರಮಹಿಮೆಯ ಪ್ರಿಯಗುರುದೇವರ | ವರಮತವೇ ಗ್ರಾಹ್ಯ ||೫೮||
 ಧರ್ಮವಕಾವ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಹೊತ್ತಿಹ | ಕರ್ಮಿಕ್ಷತ್ರಿಯನು ||
 ದುರ್ಮದರಾಲೋದನೆಗೆಡೆನೊಡದಿಹ | ಮರ್ವನಿಮಗೆ ಹೊರತೇ ||೫೯||
 ಕುರುಬಲದಕೌಹಿಣಿಗಳ ದಾಳಿಯ | ಧೂಳೇ ಅರಿಬಲವ ||
 ಗರಹೊಡೆವೊಲಡಗಿಸದಿರದಂಜಿಸಿ | ಧರಣಿಗೊಡೆಯ ನಿಮ್ಮ ||೬೦||
 ಎತ್ತಿರಿ ಸಖಿಯರೆ ಕದಲಾರತಿಯನು | ಚಿತ್ತಜಭವ ನಾಚಿ ||
 ಅತ್ತಸರಿವ ಸುರ ಸೌಂದರ್ಯಾಭಿಗೆ | ಉತ್ತಮಗುಣಮಣಿಗೆ ||೬೧||

ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಅಷ್ಟ

ಕುರುಕುಲದಾರಾಧ್ಯದೇವನದೀಸುತ | ಪ್ರಾಣಕಾಂತ |
ಸರ್ವ | ಶರವಿದ್ಯಾಪಂಡಿತ ಶಸ್ತ್ರಪಾರಂಗತ | ಪ್ರಾಣಕಾಂತ ||೧||
ಅರುಹಿದುದನ್ನಲ್ಲಗಳೆಯದೆ ಮಾಳ್ವುದು | ಪ್ರಾಣಕಾಂತ ||
ಅಂಥ | ಹಿರಿಯರಾಶೀರ್ವಾದ ನಮ್ಮನು ಕಾಯ್ದುದು | ಪ್ರಾಣಕಾಂತ ||೨||
ಕುಲಗೌರವವಕಾವ ಪಂಥವೆ ನಿನ್ನದು | ಪ್ರಾಣಕಾಂತ ||
ಕ್ಷಾತ್ರ | ಭಲವಾದ ನಿನ್ನೆದುರಾ ವಿರಾಟನದನು | ಪ್ರಾಣಕಾಂತ ||೩||
ಎತ್ತಿರಿ ಸಖಿಯರೆ ಕದಲಾರತಿಯ ನೀತ | ಪ್ರಾಣಕಾಂತ ||
ಮತ್ತೆ ಚಿತ್ತಚಾರಿಗೆ ಸಮ ಸಮರದೊಳೀಯೆನ್ನ | ಪ್ರಾಣಕಾಂತ ||೪||

ಭಾಮಿನಿ - ಗೋಗ್ರಹಣಾರ್ಥ ಸೇನಾಪ್ರಯಾಣ

ಕುರುಕುಲೋತ್ತಮನೊಪ್ಪಿದನು ಗುರು
ಭರದೊಳಾತನನಪ್ಪಿದನು ಸುರ
ವರನದೀಸುತ ಕೊಟ್ಟನಾಜ್ಞೆಯ ಗೋಗ್ರಹಣಕಾಗಿ |
ಅರರೆ ನಿಮಿಷಾರ್ಧದಲಿ ಕೌರವ
ನರಪತಿಯ ಚತುರಂಗಬಲವಾ
ತರಣಿಸುತ ದುಃಶಾಸನಾದಿಗಳೊಡನೆ ಧಾವಿಸಿತು || ೬೨||

ಶಂಕರಾಭರಣಮಟ್ಟೆ

ಹುಲುವಿರಾಟ | ಖಲವಿರಾಟ | ಬಾರದಾದ ಯಜ್ಞಕೆ |
ಕರೆಯ ಮಾನ್ಯ ಮಾಡದೆಮ್ಮ | ಕುರುಕಲಾಧಿನಾಥನ ||೬೩||
ಅರಿವೆವವನ ಹದವನು | ಮುರಿವೆವವನ ಮದವನು |
ತರಿವೆವವನ ಬಲವನು | ಹರಿವೆವವನ ಭಲವನು || ೬೪||
ದುರುಳರಾಜ | ಮಕುಟವ | ಉರುಳಿಸುವುದೆ ಧರ್ಮವು ||
ಕರುಳ ಬಗೆದು | ಮಾರಿಗೊಗೆದು | ತೆರಳ್ಳುದೆಮ್ಮ | ಕರ್ಮವು ||೬೫||

* * * * *

ಅಂಕ : ೨

ಭಾಮಿನೀ

ಇತ್ತಲೀಪರಿ ಮಂದಿ ಮಾರ್ಬಲ
ವೆತ್ತು ಕೌರವರಾಯ ಹೊರಟಿರ
ಲತ್ತ ಗೋಪಾಲಕರು ಮತ್ಸ್ಯೋದ್ದೇಶದಲಿ ತಮ್ಮ |
ಹತ್ತು ಲಕ್ಷ ಮಹಾವೃಷಭ ಗೋ
ವತ್ಸಗಳ ಪೂಜಿಸುತ್ತಲಿದ್ದರು
ಉತ್ಸವದಿ ಹರಸುತ್ತ ಧನ್ಯವಿರಾಟರಾಯನನು ||೬೬||

| ಗೋಪಾಲನರ್ತನ |

ಗೋಪನಾಯಕರು | ಕರೆದರು | ಗೊಲ್ಲರ | ಗುಡಿಗುಡಿಲ ||
ಶ್ರೀಪತಿಯ ಮೂರ್ತಿ | ಯನ್ನು | ಮಾಡಿ | ನಡುವೆ | ನಿಲಿಸಿ ||೬೭||
ಗೋವಳರೇ | ಗೋಮನರೇ |
ಗೋಪ್ರಿಯ ನರ್ತನ ಕೋವಿದರೇ ||
ಧಾವಿಸಿರಿತ್ತ ಕಲಾರಣ್ಯೋಧರೇ |
ಭಾವಿಕರಲ್ಲಿ ಬಹುಶುತರೆ ||೬೮||
ಮುರಲಿಗಳನು ಹಿಡಿದು | ಊದಿರಿ | ಕರತಾಲವ ಬಡಿದು ||
ನೆರೆದೀ ರಸರಾಗಸ್ಮಿತ ಸಭೆ ಕುಣಿ
ದರೆಗಳಿಗೆಯೊಳಾನಂದವ ಹೊಂದಲಿ
ಪುರದ ಪುರಂದ್ರಿಯರೆಲ್ಲಾ ಸೇರಲಿ
ಸುರಿಸಲು ಲಾಜಾಕ್ಷತೆಗಳ ಶಿರದಲಿ ||೬೯||
ತರಳೆಯರೇ | ಎರಳೆಯರೇ |
ಕುರವಕ ಮರುವಕ ಮುಡಿದವರೇ |
ಕರುಗಳ ಬಿಡಿರವು ಕುಣಿಯಲಿ ತಣಿಯಲಿ |

ಶರಚಾಪಗಳಾಗಿರಿ ಮನುಮಥನಿಗೆ
 ಚರಾಚರಗಳಿಗೆ ಯೌವನವೊದಗಲಿ
 ಮರೆಯಿರಿ ಮನೆಮಠಗಳ ನರ್ತನದಲಿ ||೨೦||
 ರಾಸಲಾಸದಲ್ಲಿ | ತೊಡಗಿರಿ | ವೇಷವೇಷದಲ್ಲಿ |
 ಹರಿಹರ ಬೊಮ್ಮರ ಮಡದಿಯರಾಗಿರಿ |
 ಚರಣದ ನೂಪುರ ಝಣಝಣಿಸಲಿ
 ಸುರಗಣಿಕೆಯರೂ ಬಂದಿಳಿಯಲಿ ಕುಣಿತಕೆ
 ಧಿಮಿಕಿಟ ತರಿಕಿಟ ನಾದ ತರಂಗದಿ :
 ಕಂಡು ಕಲಿಯಲೀ ಗೋಪಕಲೆಯ ಕೊಡಿ
 ಉಂಡೆ ಕಡಬುಗಳ ಸಗ್ಗದೊಳ್ಳಿಲ್ಲದ
 ಮಂಡೆ ಬೆಳೆದು ಮೈ ಸಣ್ಣವಾದ ಸುರ
 ಮಂಡಲದತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಕರೆಕರೆದು ||೨೧||

ದನಗಳಿರಾ | ಕರುಗಳಿರಾ ||
 ವೃಷಭೇಶ್ವರ ಕುಲಮಣಿಗಳಿರಾ ||
 ತನನನ | ಧನನನ | ತಾಳ ಹಾಕುವೆವು |
 ಘನಮೃದಂಗಗಳ | ಬಡಿಯುವೆವು |
 ಜನದನ ಭೇದಕ್ಕುಳಿವಿಲ್ಲದವೊಲು
 ಕುಣಿದು ಕುಣಿಸುವೆವು ಖಿಗಮೃಗನಗಳ ||೨೨||
 ಚಂಡೆಯಿದುಚ್ಚಂಡ | ಕೃಪಣರ
 ಖಂಡಿದೆ ಮಾರ್ತಂಡ ||
 ಪಂಡಿತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಹಲವಿಧ ಕೌಶಲ |
 ದಂಡಮೆನಿಸದಿರದಿದರಬ್ಬರದಲಿ ||೨೩||

ಬೇಗಡೆ ಅಷ್ಟ

ಕುಣಿಯೋಣ | ಕುಣಿಯೋಣ | ಕುಣಿಯೋಣ | ಬನ್ನಿ ||
 ದನಗಾಹಿಗಳೆ ಯಕ್ಷಗಾನಕಯ್ಯನ್ನಿ ||ಪ||
 ಅನಿಮಿಷರಸನ | ರಾಜ್ಯದೊಳಿಂಥ
 ಘನಕಪಿಲಾಧನ | ವಿಲ್ಲ ನಮ್ಮಂಥ |
 ಅನಿರುದ್ಧರ್ತನ | ಪಟುಗಳೆಲ್ಲಿಹರು |

ಕುಣಿವಟ್ಟಹಾಸದಾ | ನಂದದ ಹೊಗರು ||೨೪||

ಅಮೃತಾಂಧಸುರಲೋಕ | ದಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಬಂತು ?
ಶ್ರಮಹೀನರುಂಡದ್ದ | ನರಗಿಪುರೆಂತು ?
ಪಿಳಿಪಿಳಿ ಕಂಗಳ | ಬಿಡುವಂಥ ಸ್ವರ್ಗ |
ನಮಗೆಂದಿಗೂ ಆಗ | ದಿರಲತ್ತ ವರ್ಗ ||೨೫||

ಕಂದ - ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಶರಪಾತ

ಕುಣಿದರ್ ಮಣಿದರ್ ದಣಿದರ್
ಚಣಿದರ್ ಗೋಪಾಲರಲ್ಲಿ ಗೋಗಳ ನಡುವೆ |
ಚಣದಂತೆ ಕಳೆಯೆ ದಿನಮಂ
ಫಣಿಗಳ ಕಣೆ ಬಂದು ಕುಕ್ಕಿತದನೇನೆಂಬೆಂ ||೨೬||

| ಏಕತಾಳ |

ಕಳ್ಳರು ಕಳ್ಳರು ಕಳ್ಳರು ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ | ಬೆನ್ನಟ್ಟುತ್ತಿಹರದೊ |
ದಳ್ಳರಿ ದೊಂದಿಗಳೇ ಕಡೆ ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ ||ಪ||
ಕಲ್ಲುಗಳಂತಹ ಕಣೆಗಳ ತೂರುವ
ರೆಲ್ಲೋಡಿದರು ಹಿಂದೇ ಬರುವರು
ಮಲ್ಲರ ಮೈಕಟ್ಟವರಿಗೆ ನೋಡಲ್
ಬಿಲ್ಲಾಳ್ತನ ವಿಪರೀತವಿದಮಮಾ ||೨೭||
ಮುಳ್ಳಿನ ಮಳೆಗಳ ಸುರಿಸುವರೋ ಏನು | ಈದಿಕ್ಕನೆಲ್ಲಾ |
ಬಳ್ಳುಗಳೆದ್ದೊರಲುತ್ತಿವೆ ಕಪಿಲೆಗಳು ||
ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಬೆದರೋಡುತ್ತಿವೆ ಧೂ
ಳೆಲ್ಲಾ ಕಡೆ ಕಣ್ಣಡರುತ್ತಿದೆ ಹಾಯ್
ಹಳ್ಳದೊಳುರುಳಿದೆವಯ್ಯಯ್ಯೋ ಈ
ಕಳ್ಳರ ಕುಲ ಹಾಳಾಗಲಿ ದೇವರೆ ||೨೮||
ಕುದುರೆಯನೇರಿದ ಸವಾರರಿತ್ತಕಡೆ | ಜೋರಾಗಿ ಬರುವರು |
ವಿಧವಿಧದಾಯುಧಗಳ ಝಳಪಿಸುತ್ತಿಹರು ||

ಎದೆಗಡಗುಟ್ಟುತ್ತಿದೆ ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ
ಒದರಿದರಾರೂ ಕೇಳರು ಭಾವಾ
ಇದು ನಮಗಾಯ್ತಾಯುಷ್ಯದ ಕೊನೆದಿನ
ಯದುಕುಲದೊಡೆಯನೆ ಎಲ್ಲಿಹೆ ಕಾಯೋ ||೭೯||
(ರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ದೂರುವರು)

ಸಾಂಗತ್ಯ - ಗೋಪಾಲವಚನ

ಎಮ್ಮಾಳುವರಸನೆ ಬಿನ್ನವಿಸುವೆವಿಂದು
ಎಮ್ಮೆ ಗೋವುಗಳೊಡನಿರಲು |
ನಿಮ್ಮಪವನದಲ್ಲಿ ಪರಮಸಂತೋಷದಿ
ಒಮ್ಮೆಲೇ ಕಳ್ಳರು ಬಂದು ||೮೦||
ಬಿಲ್ಲುಬಾಣಗಳಿಂದ ಗಾಸಿಗೊಳಿಸಿ ನಮ್ಮ
ಹುಲ್ಲುಗಾವಲಿನ ಗೋವುಗಳ |
ಎಲ್ಲಿಗೋ ಹೊಡೆದು ಕೊಂಡೊಯ್ದರು ಭಟರೆಲ್ಲ
ಕಳ್ಳರ ತಡೆದು ಕಾಯುವುದು ||೮೧||

ವಾರ್ಧಿಕ - ರಣದರ್ಶನ

ಕೇಳಿ ದುರ್ವಾರ್ತೆಯನು ಕಂಕಭಟ್ಟನ ಜೊತೆಗೆ
ಆಲೋಚನೆಯ ಮಾಡಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ರಥವೇರಿ
ಕಾಲಾಗ್ನಿ ಕೆರಳಿದಂತಾ ವಿರಾಟೇಶ್ವರನು ತೆರಳಲಾ ರಣರಂಗಕೆ |
ಬಾಲನುತ್ತರನವರ ಸಾರಥಿ ಬೃಹನ್ನಳೆ ಶ
ವಾಲಯವ ಮಾಡಿ ಕೌರವ್ಯ ಪಕ್ಷವನಲ್ಲಿ
ಬಾಲರವಿ ಸೌಭದ್ರನೊಡನೆ ಸೇನಸುತ್ತಿಹುದು ಕಂಡ ವಲಲಾಚಾರ್ಯನು ||೮೨||

ಶಂಕರಾಭರಣ ಮಟ್ಟೆ

ಬಿಡೆ ಬೃಹನ್ನಳೆ | ಕಣೆಯ ಮಾಲೆಯ |
ಮೃಡನ ನೆನೆದು ಮುಂ | ತರಿಸಿ ವಾಘೆಯ |
ಹಿಡಿದು ಒಂದೆ ಕೈ | ಯಿಂದ ಕುರುಬಲ |
ನಡೆದಿತ್ತೋಡಿ ಬಂ | ದೆಡೆಗೆ ಬೆದರಿ ತಾ ||೮೩||
ಕರ್ಣಶರಗಳ | ಕವಳಿಸಿದುದು |
ಶಕುನಿ ಶರಗಳ | ನುಂಗಿಬಿಟ್ಟುದು ||
ದುರ್ಣಯಾಜಿಯ | ದುರಿತತುಂಬಿದೆ |
ಎಲ್ಲ ಸೇನೆ ಹಿಂ | ದೋಡಿ ಪೋದುದು ||೮೪||
ಪಾರ್ಥಸಾರಥಿ | ಶಲ್ಯರಥದಲಿ |
ಕೂತು ಕೋಪದಿಂ | ದವನಪಕ್ರಮ |
ನೀತಿ ಬಾಹಿರ | ಎಂದು ಬೈದು ನಿ
ಷ್ಣಾತ ತಂತ್ರದ | ತೆರಳ್ಳರಂಗದೆ ||೮೫||

ತೂರಿ ಕಣೆಗಳ | ತೇರತಿರುಹುತ |
ಮಾರಿಗೌತಣ | ಕೊಟ್ಟ ಫಲಗುಣ |
ಧೀರತನಯನ | ಶರನಿಪಾತವ |
ಮಾರುಗೊಂಡು ಖಂ | ಡಿಸಿದ ರಣದಲಿ ||೮೬||

। ಭೈರವಿ ತ್ರಿವೃಡೆ ।

ಕರ್ಣಶಕುನಿಗಳೋಡಿ ಪೋಗಿರೆ |
ನಿರ್ಣಯವ ಮಾಡಲು ಸುಯೋಧನ |
ಚನ್ನ ಹಿರಿಯರ ಕೇಳಿ ಮುಂದಿನ | ಮಾರ್ಗವನ್ನು ||೮೭||
ಬೆನ್ನು ಹಾಕಿರೆ ಕಾಳಗಕೆ ಅಭಿ
ಮನ್ಯು ನಿಂತಿರಲವನ ಕೈದುಗ
ಳನ್ನು ಕಸಿದೆಸಿದಿದ್ದ ಬಕಕೀ | ಚಕ ವಿದಾರಿ ||೮೮||

ಕಂದ

ಬಾಲಕನಂ ನೋಡಿ ಚಳ
ಚ್ಚೇಲಾಂಚಲನರ್ಜುನಂ ಮಹಾಮದದಿಂದಂ ।
ಕೇಳಿದನೇನೇನೆಂಬನಿವಂ
ಲಾಲಿಪೆನೆಂದಿರವನೊರೆಯದಾತಂಗಿಂತು ॥೮೯॥

ಶಂಕರಾಭರಣ ಏಕ - ಬೃಹನ್ನಳಾವಚನ

ಬಾಲನಾದ ನೀನೀ ಯುದ್ಧ । ಜಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದೆಯೇಕೆ ।
ಹೇಳು ಅಭಿಮನ್ಯು ನಿನ್ನ । ಪಾಳಿಯೇನಿದು ॥೯೦॥

ಅಭಿಮನ್ಯುವಚನ

ಯಾರು ನೀನು ಸೀರೆಯುಟ್ಟು । ನಾರಿಯಂತೆ ತೋರದಿರುವೆ ।
ಸೇರದೆನೆಗೆ ಹೆಸರು ಹಿಡಿದು । ನೀನು ಕರೆವುದು ॥೯೧॥

ಬೃಹನ್ನಳಾವಚನ

ನಿನ್ನ ತಾಯ್ಗೆ ಕುಶಲವಿಹುದೆ । ತನ್ನ ಕಂದ ರಣದೊಳಿಂತು ।
ಬನ್ನ ಬಡುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ । ಸುಮ್ಮನಿರುವಳೆ ॥೯೨॥

ಅಭಿಮನ್ಯುವಚನ

ಏನಿದೇನಿದೆನ್ನ ತಾಯೆ । ನೀನು ಕೇಳಲಾರು ಧರ್ಮ ।
ಸೂನುವೇನು ಭೀಮನೆ ಕಿರೀಟಿಯೇ ನೀನು ॥೯೩॥
ನಾನು ಪುತ್ರನೇನು ನಿನಗೆ । ನೀನು ತಂದೆಯಂತೆ ಹೀಗೆ ।
ಏನ ಕೇಳುತಿರುವೆ ತಾಯೆ । ಕುಶಲಗಿಶಲವ ॥೯೪॥

ಬೃಹನ್ನಳಾವಚನ

ದೇವಕೀಯ ಪುತ್ರನಾದ | ಮಾವ ಕೃಷ್ಣ ಹೇಗಿರುವನೈ |
ಯಾವ ಭೀತಿ ನಿನಗೆ ಹೇಳು | ಕಾಯಲಾವಿರೆ ||೯೫||

ಅಭಿಮನ್ಯುವಚನ

ಅಮ್ಮನಣ್ಣನನ್ನು ಕೂಡ | ಹಮ್ಮಿನಿಂದ ಹೆಸರು ಹಿಡಿದು |
ಸುಮ್ಮನೀತ ಕೇಳ್ವನಲ್ಲ | ಧರ್ಮವೇನಿದು? ||೯೬||
ಆಗಲಹುದಯ್ಯ ನಿನ್ನ | ಸೋಗು ಹೇಗೇ ಇರಲಿ ದೈವ |
ಯೋಗದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿರುವ | ವಾಸುದೇವನು ||೯೭||

ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ತ್ರಿವುಡೆ

ಏನಿದೀತನು ನಗುವನೆನ್ನನು |
ಮಾನಗೆಡಿಸಲು ಮತ್ತೆ ಎಲೆಲಾ
ನಾನು ವೀರಕ್ಷತ್ರಕುಲದವ | ಮರೆಯಬೇಡ ||೯೮||
ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿಡು ನಿನಗಿರುವ ಈ |
ಸ್ಥಾನಮಾನದ ಕೀಳುಮಟ್ಟವ |
ಹಾನಿ ಹೊಂದುವೆ ನುಡಿದರೀಪರಿ | ಎಂದು ಗಜರೆ ||೯೯||

ಪಂತುವರಾಳಿ ಮಟ್ಟೆ - ಬೃಹನ್ನಳಾವಚನ

ಸಾಕು ಸಾಕು ನಿನ್ನ ವೆಗ್ಗಳ | ಎಲವೊ ಪೋರ |
ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನೀನೆ ಅಗ್ಗಳ ||
ಪಾಕಶಾಸನಗೆ ಸಮಾನ | ಪೂತುರೇ ಕುಮಾರ ಮದನ |
ಕಾಕಪೋಕರಂತೆ ಹರಟ | ಲೇಕೆಯೆಂದ ಸವ್ಯಸಾಚಿ ||೧೦೦||
ಮೂರು ಲೋಕ ವೀರ ಪಾರ್ಥನ | ಪುತ್ರ ನೀ ಮು |

ರಾರಿ ನಿನಗೆ ಮಾವ ಈ ದಿನ ॥
 ನೀನು ಹಿಡಿದೆ ಸರಳ ತರುಣ | ಭಾನುಕೋಟಿ ತೇಜರಣದ |
 ಚೂಣಿಯಲ್ಲಿ ಸೋತು ಸಿಕ್ಕಿ | ಪ್ರಾಣವೊಂದನುಳಿಸಿಕೊಂಡೆ ॥೧೦೧॥
 ಯಾರು ಕೀಳು ಹೇಳು ಹುಡುಗನೆ | ನಾನೊ ನೀನೊ |
 ಹಾರುವಯ್ಯ ತೇರ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ॥
 ಹಾರಿಕಸಿಯೆ ಬಿಲ್ಲನಿಲ್ಲಿ | ಮೋರೆಹೊತ್ತು ನಿಂತೆಯಹಹ |
 ಜೋರಿಗಾವ ಬೆಲೆ ನಿರಸ್ತ | ವೀರಕುರುಕುಲಾಗ್ರಗಣ್ಯ ॥೧೦೨॥

ಅಭಿಮನ್ಯುವಚನ

ಹಂಗಿಸುವೆಯದೇಕೆ ಸುಮ್ಮನೆ | ಇಂದಿನ ರಣ |
 ರಂಗದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಸುಭಟರ ॥
 ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕ ಸರಳ | ಮೇಲು ಬರಹವೋದು ಪಾರ್ಥ |
 ನಂಗಜಾತನಾಮವಲ್ಲ | ದನ್ಯನಾಮ ಸಿಕ್ಕಬಹುದೆ ॥೧೦೩॥

ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ತ್ರಿವುಡೆ - ಬೃಹನ್ನಳಿಯ ಸ್ವಗತವಚನ

ಎಂದೊಡಾತ್ಮಜ ಸತ್ಯಸತ್ಯವಿ |
 ದಿಂದು ಮತ್ಸ್ಯಾನೀಕದಲಿ ಹಾ |
 ಯೆಂದು ಚೀರದ ಗಾಯಗೊಳ್ಳದ | ಯೋಧನಿಲ್ಲ ॥೧೦೪॥
 ನಂದನನ ಬಾಣಗಳು ನನ್ನನು |
 ಬಂದು ಮುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದವೊಮ್ಮೆಲೆ |
 ಹಿಂದೆ ತಿರುಗಿಸದಿರುಲು ತೇರನು | ಚಳಕದಿಂದ ॥೧೦೫॥

ದ್ವಿಪದಿ ಝಂಪೆ | - ಬೃಹನ್ನಳಿಯ ಪ್ರಕಾಶವಚನ

ಮನದೊಳಿಂತೆಂದರ್ಜುನನು ಮತ್ತೆ ಗಜರಿ |
 ಅಣಕಿಸಿದನೇಕೆನೀ ಕಾಲಾಳ್ಗೆ ಹೆದರಿ ॥೧೦೬॥
 ಮಣಿದೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆ ಕೈಗೆ ಹೇಗೆ ವಾಗ್ವೀರ |
 ದಣಿವಾಯಿತೇ ನಿನಗೆ ಮುದ್ದು ಸುಕುಮಾರ ॥೧೦೭॥

ಅಭಿಮನ್ಯುವಚನ

ಅಣಕಿಸದಿರಣಕಿಸದಿರಜ್ಞಾನಿ ನೀನು |
ತೃಣಕೆ ಸಮವೀದೇಹವಂಜದವ ನಾನು ||೧೦೮||
ರಣದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದನಿವ ಬರಿಗೈಗಳಿಂದ |
ಯಕ್ಷಗಾನ ಪಂಚರಾತ್ರ

ಕಣೆಯ ಕೊಡು ಉತ್ತರಿಪೆ ಕೈಚಳಕದಿಂದ ||೧೦೯||
ಯಾರು ಇಲ್ಲವೆ ನನಗೆ ಕೊಡಲು ಬಿಲ್ಲಂಬ |
ಹೋರಾಡದೆಯೆ ಬಂದಿಯಾದೆ ವಿಷ್ಣುಂಭ ||೧೧೦||
ಸಾರಿತೀಯುಳಿವಳಿವು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗಕಟ |
ಮೂರು ಸಲ ನಮಿಸುವೆನು ಕೊಡು ಶಸ್ತ್ರವಿಕಟ ||೧೧೧||
ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವೀರನಿಗೆ ಮಗನಾದ ನಾನು |
ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿಂತು ಅವಮಾನ ಸೂನು ||೧೧೨||
ಈ ವಿರಾಟನ ಸೆರೆಯ ಕಾಣಬೇಕೆಂದು |

ಕಂದ - ವಲಲ ವಚನ

ಎಂದೊಡೆ ವಲಲಾಚಾರ್ಯಂ
ನಿಂದಂ ನಿಜಭುಜವತಟ್ಟಿ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಯಿಂದಂ
ವಂದಿಸು ರಾಜವಿರಾಟಂ
ಗೆಂದಂ ಸೌಭದ್ರನೊರೆದನುಗ್ರಸ್ವರದಿಂ ||೧೧೪||

ನಾಟಿ ರೂಪಕ - ಅಭಿಮನ್ಯು ವಚನ

ಅಡುಗೆಯ ಭಟ್ಟನ ಬಲದಿಂ | ದೊಡೆಯನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೀ ದೊರೆ |
ಬಡಿವಾರದ ಮಾತೇತಕೆ | ಬಡ ಅಡುವಳ ನೀನು ||೧೧೫||
ಹಿಡಿದಾದರು ಸೌಟನು ಮುಂದ | ದಡಿಯಿಟ್ಟೆದುರಿಸ ಬಂದೆಯ |
ಹುಡುಗಾಟಕೆಯಿಂದೆನ್ನನು | ಹೊತ್ತಿಲ್ಲಿಗೆ ತಂದೆ ||೧೧೬||
ಬರಿಗೈಯಿಂದಾಜಿಗೆ ಬಹ | ಪರಿ ಹಿರಿಯಪ್ಪನಿಗಷ್ಟೇ |

ಪರಿಸೀಮಿತವೆಂಬುದು ಈ | ಧರೆಗೆಲ್ಲಾ ಗೊತ್ತು ||೧೧೭||
ಮರುಳ್ಳನದೀ ಮಾತೇತಕೆ | ಪರಿಹಾಸಕೆ ಸರಿಕನೆ ನೀ |
ಕರ ಹಸಿದಿದೆ ಕೊಡು ಬಿಲು | ಬಾಣಂಗಳ ನೆನಗೆ ||೧೧೮||

ನೀಲಾಂಬರಿ ಆದಿ -ವಲಲ ವಚನ

ಅಹಹ ಏನನೆಂಬೆ ಬಾಲ | ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಮೆರೆದ ತರುಣ |
ವಹವ ವಹವ ಎಂದು ಭೀಮ | ಗಹಗಹಿಸಿದನು ||ಪ||
ಯಾವ ಯೋಧ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ | ಬಾಹುಶಸ್ತ್ರವಲ್ಲವೆಂದು |
ಭಾವಿಸುವನೊ ಅವನ ಶೌರ್ಯ | ಕ್ಷಾತ್ರವೆಂಬರೆ ||೧೧೯||

ಆ ವಿಗಡತೆ ತನಗೆ ಮಾತ್ರ | ಎಂದು ಹೇಳುವವನ ಕರೆಸು |
ಈ ವಿಧದಲಿ ಗಳಹಿ ಹೆಮ್ಮೆ | ತೋರಿ ಕೊಡುವರೆ ||೧೨೦||
ಅನ್ನ ತಿಂದ ನನ್ನ ಬಲವ | ಮಾಂಸತಿಂದ ಮನುಜನಾವ |
ತನ್ನದೆನ್ನಬಲ್ಲ ಹೇಳು | ಮೂರು ಲೋಕದಿ ||೧೨೧||
ಸಣ್ಣಪೋರ ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟು | ದೊಡ್ಡ ಬಾಯಿ ತಕ್ಕುದಲ್ಲ |
ಇನ್ನು ನಮ್ಮ ದೊರೆಗೆ ಎರಗಿ | ಬಾಳಿಕೊಂಡಿರು ||೧೨೨||
ಕಣ್ಣ ಬಿಡುವೆಯೇಕೆ ಬರಿದೆ | ಬಣ್ಣವಾತಿನಿಂದ ಮೆರೆದೆ |
ಉಣ್ಣು ಹೋಗು ಹೊಟ್ಟೆಹಸಿದ | ರಿನ್ನು ಬಡಿಸುವೆ ||೧೨೩||

ನಾಟಿ ರೂಪಕ - ಅಭಿಮನ್ಯುವಚನ

ಯಾರಿಗೆ ಯಾರಿಗೆ ದೊರೆಯೇ | ಶೂರನಿಗಿವ ದೊರೆಯೆನಿಪನೆ |
ಈ ರೀತಿ ನಿರಾಯುಧನನು | ಹಿಡಿಯಲು ಕಳಿಸಿ ||
ವೈರಿಯ ಬಂಧಿಸಿ ಗದ್ದುಗೆ | ಏರಿರುವವ ದೊರೆಯೆನಿವ |
ಸೈರಿಸೆ ವಂದಿಸೆನಿಂತಹ | ದೊರೆಗಿರೆಗಳನು ||೧೨೪||

ಕಂದ - ವಿರಾಟ ವಚನ

ಉಸಿರಲಭಿಮನ್ಯುವಿಂತಾ
ರಸೆಯೊಡೆಯಂ ಕೇಳ್ವನಿವನನಾರ್ ಕರೆತಂದರ್ |
ಹಸಿದ ಹುಲಿಯಂತೆ ಕಾಣ್ಬಂ
ಅಸದೃಶ ಗರ್ವಂ ವಿಶೇಷ ವಿಧ ಶಿಕ್ಷಾರ್ಹಂ ||೧೨೫||

ದ್ವಿಪದಿ ಝಂಪೆ | - ವಲಲ ವಚನ

ರಾಜ ಕೇಳ್ ನಾ ಹಿಡಿದೆ ಬರಿಗೈಗಳಿಂದ |
ಗಾಜುಗೊಂಬೆಯ ಹೋಲುತಿರುವನೀ ಕಂದ ||೧೨೬||
ಸಾಜವೀ ಮಲ್ಲನಿಗೆ ವಜ್ರಸಮಬಾಹು |
ಮೂಜಗಕೆ ಗೊತ್ತು ನನಗಿದರಿಂದ ಕಾಹು ||೧೨೭||

ಅಭಿಮನ್ಯು ವಚನ

ಸೋಜಿಗವು ನೀನೆನ್ನ ನಡುತಂದೆಯೇನು |
ವ್ಯಾಜವಿಲ್ಲದ ವಿಕಮಾದಿಷ್ಟನವನು ||೧೨೮||
ಯೋಜನವ ತುಂಬಿದಕ್ಕೊಹಿಣಿಗೆ ಸಾಟಿ |
ಆಜಿಯಲಿ ಅವನ ತೋಳ್ ನಿನ್ನದೊಣದೋಟಿ ||೧೨೯||

ವಿರಾಟ ಅಭಿಮನ್ಯು ಸಂವಾದ

ಯಾವ ಮಧ್ಯಮನವನು ತರಳ ಹೇಳಯ್ಯಾ |
ಯಾವನಾ ತೋಳ್ಳಲ್ಲ ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಯ್ಯೆ ||೧೩೦||
ಯಾವನು ಜರಾಸಂಧ ಕಂಠವನು ಹಿಡಿದು |
ಠೀವಿಯಿಂ ತೂಗಿ ತೋಳಿಂದೆಸೆದ ಬಡಿದು ||೧೩೧||
ಮಾವರನಿಗಾ ಹೆಮ್ಮೆಸಿಗದಂತೆ ದಿಟ್ಟ |
ಜೀವವನು ದೇಹದಿಂಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟ ||೧೩೨||

ಶೀವಿದನೊ ಯಾವನಾ ನೆತ್ತರಿಂದಿಳೆಯ |
ಪಾವನಾನಿಲಸೂನು ಅವನೆಂದು ತಿಳಿಯ ||೧೩೩||
ನಿಲ್ಲದಿರು ವೇದಿಕೆಯೊಳೊಲ್ಲಿನ್ನು ಖುಲ್ಲ |
ಎಲ್ಲಾದರೂ ಹೋಗು ನನಗೆ ಮುನಿಸಿಲ್ಲ ||೧೩೪||

| ಬೇಗಡೆ ಅಷ್ಟ |

ಎಂದೊಡಾ ಮತ್ತೈಶ ಫಾಲ್ಗುಣನು | ಕಾಲಿಗೆ ನಿಗಡವ |
ತಂದು ತೊಡಿಸಿನ್ನೇಕೆ ತಡಹದನು ||
ಇಂದಿನವಿನಯಕಿಂಥ ಶಾಸನ | ತಂದಿರೆನ್ನನು ತೋಳ್ಳಿಂಹಿಡಿ |
ದೊಂದೆ ತೋಳಿಂದತ್ತಿ ನಡುವಿನ | ತಂದೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯದಿರನೆನ್ನನು ||೧೩೫||

ಕಂದ - ಉತ್ತರ ವಚನ

ಆ ಸಮಯದೊಳೆಯ್ದಂದಂ
ಭಾಸುರವೇಷಂ ಕುಮಾರನುತ್ತರವರ್ಮಂ |
ಲೇಸಲ್ಲ ಪೊಗಳ್ವದೆನ್ನಂ
ಸಾಸಿರ ಸೂಳೊರೆವೆ ನೊರೆನೆವೆಂದೊದರುತ್ತಂ ||೧೩೬||

ಘಂಟಾರವ ಅಷ್ಟ

ತಂದೆ ಲಾಲಿಸು ಹೊಗಳುವರಿವರೆನ್ನ ||
ಮುಂದಮತಿಗಳು ಹಗೆಗಳನು ನಾ |
ಕೊಂದು ಕೆಡಹಿದನೆನ್ನುತ ||೧೩೭||
ಅಂದವಲ್ಲವಿದೆಲ್ಲ ಈ ಕೃತ್ಯದ |
ತಂದೆ ಫಲ್ಗುಣನೀ ಬೃಹನ್ನಳೆ |
ಬಂದು ಕುಳಿತಹ ಬಿಮ್ಮನೆ ||೧೩೮||
ನಾನು ನೋಡಿದೆ ಶಾಲ್ಮಲೀದ್ರಮದಿಂದ |
ತಾನು ಶರಚಾಪಗಳ ಕೊಂಡೊ

ಯ್ವೀನಮೂನೆಯ ಮಾಡಿದ ||೧೩೯||
 ಏನ ಹೇಳಲಿ ಕುರುಸೈನ್ಯ ಕಂಗೆಟ್ಟು |
 ಬಾಣಭೀಷ್ಮರ ಕಣ್ಣೆ ಬೀಳದೆ |
 ತಾವೆ ಮುಂಜಿಗಿದೋಡುತ ||೧೪೦||

ಶಂಕರಾಭರಣ ರೂಪಕ - ಕಂಕವಚನ

ನಾವು ಪಾಂಡುಸುತರು ದೊರೆಯೆ | ದೈವ ಮುನಿಯೆ ಕಾಡನಲೆದು |
 ಜೀವಧಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿ | ನಿನ್ನ ನಾಡೊಳು |
 ತಾವ ಕಂಡಜ್ಜೇಯರಾಗಿ | ಬೇವಸವನುಳಿದು ಬಾಳಿ |
 ಈ ವರುಷ ಕಳೆದವಯ್ಯ | ಮತ್ಸ್ಯ ಕೇಳೆಲ ||೧೪೧||
 ಊಳಿಗವನು ಕೊಟ್ಟು ನಮ್ಮ | ಪಾಲಿಸಿದ್ ನಿನಗೆ ನಾವು |
 ಸಾಲದೇನ ಕೊಟ್ಟರೂ ಭೂ | ಪಾಲ ಚಂದ್ರಮ ||
 ಆಳುಗಳನು ಮಕ್ಕಳಂತೆ | ತಾಳಿಕೊಂಡು ಸಲಹುವಂಥ |
 ಮೇಲುತನದ ಒಡೆಯನಾದೆ | ಕರುಣವಿಕ್ರಮ ||೧೪೨||
 ದಾಯಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ | ಮಾಯದಂಥ ಗಾಯ ಹೊಂದಿ |
 ಶ್ರೀಯ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ನಮ್ಮ | ಕಾಯರಕ್ಷೆಯೆ ||
 ವಾಯದೆಯವರೆಗೆ ಮಾಡಿ | ತಾಯಿತಂದೆಯಾದೆ ನಮಗೆ |
 ಶ್ರೇಯವಾಗದಿರದು ಗೆಳೆಯ | ನಿನಗ ನಿಶ್ಚಯ ||೧೪೩||

ಮತ್ತೇಭವಕ್ರೀಡಿತ - ವಿರಾಟವಚನ

ಎನಲಾ ಧರ್ಮಜನಂದು ಮತ್ಸ್ಯನೃಪನಾನಂದಾಬ್ಧಿಯೊಳ್ ಮಿಂದ ನೀ
 ಘನಧರ್ಮರ್ ಗೃಹಕೃತ್ಯನಿರ್ವಹಣದೊಳ್ ವ್ಯರ್ಥಂ ಬಳಲ್ದರ್ ಗಡ |
 ಮನೆಗೋತ್ರಂ ಕುಲಮಾಯ್ತು ನಿರ್ಮಲತರಂ ಸತ್ಯವ್ರತರ್ ಪಾಂಡವರ್
 ದನುಜದ್ವಂಸಿ ಕೃಪಾಬಲರ್ ನೆಲಸಲೆಂದೋರಂತೆ ಕೊಂಡಾಡಿದಂ ||೧೪೪||

ಕಂದ - ಅಭಿಮನ್ಯು ವಚನ

ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ ಪಿತೃಗಳೆ
ನಮಸ್ಕರಿಪೆನನ್ಯಥಾರ್ಥಮಂ ಮಾಡದಿರಿ ।
ಅಮಿತಾಪರಾಧವೆಸಗಿದೆ -
ನಮಾನ್ಯ ಸಂವಾದದೊಳ್ ತೊಡಂಗಿದೆ ನಿಮ್ಮೊಳ್ ॥೧೪೫॥

ಸಾಂಗತ್ಯ

ನಾನು ಕ್ರೋಧವ ತಾಳಿ ಜರೆದರೆ ಜರೆದಿರಿ ।
ತಾಳಿ ಮುಗುಳುನಗೆಯ ॥
ನಾನೇನನೆಂದರು ಹುಸಿವಿರೋಧವ ತೋರಿ ।
ಪರಿಕಿಸಿದಿರಿಬಗೆಯ ॥೧೪೬॥
ನಾನು ನಿಮ್ಮೊಲವಿನ ಪರಿಯ ಬಗೆಯದಾದೆ ।
ಛಿದ್ರವೇಷದೊಳಿರುವ ॥
ದೀನನ ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ ಎಂದಂಗಲಾಚಿದ ।
ಭಾನುತೇಜದ ಬಾಲನು ॥೧೪೭॥
ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಸೇನಿಸಿದೆನ್ನ ।
ಕ್ಷಮಿಸು ಹಿರಿಯ ತಂದೆಯೆ ॥
ಪ್ರಾಜ್ಞಪ್ರತಾಪದಿಗ್ಗಜ ಎಂದು ನುತಿಸಿ ಭೀ
ಮನ ಪಾದಕೆರಗಿದನು ॥೧೪೮॥

ಕೇದಾರಗೌಳ ಅಷ್ಟ - ಭೀಮಾರ್ಜುನ ವಚನ

ತಂದೆಯಂತೆಯೆ ಶೂರನಾಗು ಮಗನೆ ಅಭಿ ।
ನಂದಿಸುವೆನು ನಿನ್ನನು ॥
ತಂದೆಗೆ ನಮಿಸಿದೊ ಪುಲಕಿತನಾಗಿಲ್ಲಿ
ನಿಂದಿಹ ನೋಡೆಂದನು ॥೧೪೯॥
ಮರುತನಂದನನೆಂದ ಮಾತಿಗೆ ಹಿಗ್ಗಿತಾ ।

ಚರಣಕೆ ಬಾಗಿದನು ||
 ಅರಿಮೃಗಕೇಸರಿಯಾದ ಸ್ವಜನಕನ |
 ತರಳ ಭಕ್ತಿಯಭಾವದಿ ||೧೫೦||
 ದ್ವಾದಶಾಧಿಕ ವರ್ಷವಾದವು ಮಗನೆನಿ |
 ನ್ನಾಗಮನವ ಕಾಣದೆ ||
 ಯೋಧಾಗ್ರಗಣ್ಯ ನೀನಾದೆ ಎಂದರ್ಜುನ |
 ತೂಗಿ ತಬ್ಬಿದ ಮಗನ ||೧೫೧||
 ಮಗು ನಮ್ಮನಿಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ರಕ್ಷಿಸಿದಂಥ |
 ಸುಗುಣಾಭರಣನಾಗಿಹ ||
 ಹೊಗಳಿಕೆಗಳಸದ ಮತ್ಯಾಧಿಪತಿಯನು |
 ನಮಿಸು ನಮ್ಮವನಾಗಿಹ ||೧೫೨||
 ಎಂದು ಕೂಡಲೆ ಭಯಭಕ್ತಿಭಾವಗಳಿಂದ |
 ಮುಂದೆ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನಿಟ್ಟು ||
 ವಂದಿಸಿದನು ಬಾಲ ವೀರ ವಿರಾಟ ಭೂ |
 ಮಂಡಲೇಶ್ವರನಡಿಗೆ ||೧೫೩||

ತುಜಾವಂತು ಮಟ್ಟೆ - ವಿರಾಟವಚನ

ಭಳಿರೆ ವೀರಬಾಲ ಮೆಚ್ಚಿದೆ | ವಿನಯಶೀಲ |
 ಕುಲಕೆ ಧರ್ಮದೀಪ ಹಚ್ಚಿದೆ ||
 ಅಳಿಯದಿನ್ನು ಪಾಂಡುಸುತರ | ಧವಳಕೀರ್ತಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರ |
 ರುಳಿಯುವಷ್ಟು ಕಾಲವುಳಿಗು | ಶಿಲೆಯ ಬರಹದಷ್ಟು ಸತ್ಯ ||೧೫೪||
 ಯಮನ ಮಗನ ಧೈರ್ಯ ನಿನ್ನಲಿ | ನಿಲಲಿ ಮಗನೆ |
 ಸಮರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಮೂಡಲಿ |
 ಅಮಿತವಾದ ಭೀಮಶಕ್ತಿ | ಸುಮನಸಃ ಪ್ರಶಸ್ತನಾಗು |
 ಜಮದರಿ ಪ್ರಹಾರದಲ್ಲಿ | ನರನ ಕೈಯ ಜಾಣ್ಮೆವಡೆದು ||೧೫೫||
 ಮದ್ರಸುತೆಯ ಸುತರ ಕಾಯದ | ಕಾಂತಿಮತ್ತೆ |
 ಮುದ್ರಿಸಿರಲಿ ನಿನ್ನ ಮೈಯಲಿ ||
 ಉದ್ರವಂತನಣುಗಿಯವರಸ | ಗಿರ್ದಲೋಕವಂದ್ಯ ಕೀರ್ತಿ |
 ಭದ್ರವಾಗಿ ನಿನಗೆ ಸಿಗಲಿ | ಎಂದು ಹರಸಿದನು ವಿರಾಟ ||೧೫೬||

ಬೇಗಡೆ ಅಷ್ಟ

ಅರರೆ ಅರ್ಜುನ ನಿನ್ನ ಅಚ್ಚಾದ | ಈ ಚಲುವ ಬಾಲಕ |
ಪರಿಕಿಸಲು ನನಗೀಗ ಮೆಚ್ಚಾದ ||

ಸ್ಮರಿಸಿ ನೀನೆನ್ನಣುಗಿಗೀವರೆ | ಗರಿವ ನೀಡಿದುದನ್ನು ನಾಟ್ಯದ |
ಕರೆದುಕೊಡುವೆನು ನನ್ನ ಮಗಳನು | ಎರೆದು ಧಾರೆಯ ನಿನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ||೧೫೭||
ಹಿರಿಯರೊಪ್ಪುವ ಕಾರ್ಯವಿದು ನೋಡು | ದೇವೇಂದ್ರನಂದನ |
ತೆರೆದೆದೆಯ ಸೂಚನೆಗೆ ಮನ ಮಾಡು ||
ತರುಣಸೊಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಮುಗುಳ್ಳಗೆ | ಬೆರೆದ ಮೊಗದಲಿ ಕಂಡು ಸೈಯೆನೆ |
ನೆರೆದ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ಮಂಗಲ | ಮೊರೆಯತೊಡಗಿತು ವಾದ್ಯರವದಲಿ || ೧೫೮ ||

* * * * *

ಅಂಕ : ೩

ಕೌರವರ ಪಾಳಯ
ಭಾಮಿನಿ - ಸೂತವಚನ

ಇತ್ತ ಕೌರವ ಶಿಬಿರದಲಿ ಕೈ
ಯೆತ್ತಿ ಕೂಗಿದ ದೂತನೊಬ್ಬನು
ಶತ್ರುಗಳು ಕೊಂಡೊಯ್ದರಭಿಮನ್ಯುವನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ |
ಸತ್ತ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ದಾನವ
ವೃತ್ತ ವೈರಿಯ ಚಕ್ರವನ್ನುನಿ
ರಸ್ತಕೋದಂಡಕ್ಕೆ ಕುರುಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಧಿಕ್ಕಾರ ||೧೬೦||

ಭೈರವಿ ಏಕ - ದ್ರೋಣವಚನ

ಸೂತನ ಮಾತನು ಕೇಳಿ | ಕೆರ | ಳ್ಲಾತುಳಿಲಾಳನು ಸೀಳಿ |
ನಾತರುವೆನು ಕುವರನನು | ಹೇ | ಳಾತನದಾರೊಯ್ದವನು ||೧೬೧||
ಆ ಹತಭಾಗ್ಯನದಾರು | ಎ | ನ್ನಾಹವ ಯಜ್ಞದ ಆಡು ||
ನೀ ಹೇಳೆಂದಾ ದ್ರೋಣ | ಕ್ತು | ದ್ಧಾಹಿವೊಲಾಭಫಟಿಸಿದನು ||೧೬೨||

ಭೀಷ್ಮ ವಚನ

ಹಿನ್ನಡೆ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ | ಈ | ಕನ್ನಾಡಲಿ ಭಯವೆಷ್ಟು ||
ಎನ್ನುವುದನ್ನರಿಯದಿಹ | ತರ | ಳನ್ನಾರೊಯ್ದರು ಹೇಳು ||೧೬೩||
ಹಿಂಡೋಡಿದ ಮೇಲುಳಿದ | ಮರಿ | ಗಂಡಾನೆಯ ಕರದೊಯ್ದು ||
ಭಂಡನದಾವನು ಹೇಳು | ನಾ | ಚೆಂಡಾಡುವೆನೆನೆ ಭೀಷ್ಮ ||೧೬೪||

ಕೌರವ ವಚನ

ಮನೆತನ ಜಗಳಗಳಲ್ಲಿ | ತ | ಪ್ಪೆನುವುದು ಮಕ್ಕಳೊಳೆಲ್ಲಿ ||
ಜನ ದೂಷಿಸುವರು ನನ್ನ | ಆ | ನನಗಾಯಿತೆ ಈ ಬನ್ನ ||೧೬೫||
ತನಯನು ಮೊದಲವನನಗೆ | ಮೇಣ್ | ಕೊನೆಗಾ ಕೌಂತೇಯನಿಗೆ ||
ಮನವೆನ್ನದು ನೊಂದಿಹುದು | ನಾ | ಹೊಣೆಯವನನು ಬಿಡಿಸಲಿಕೆ ||೧೬೬||

ಕರ್ಣ ವಚನ

ಎಂದಾ ಘಣಿಕೇತನನು | ರಥ | ಬಂದಿತೆ ಎನುತಿರೆ ಕರ್ಣ ||
ನೊಂದೆಂದನು ಕುರುರಾಯ | ಕೇಳ್ | ಬಂಧುವಿರಲು ಇರದಿರಲಿ ||೧೬೭||
ಕಂದನವನು ಕಳೆದೆಯ್ತೆ | ನಮ | ಗೆಂದಾದರು ಹಿತವಹುದೆ ||
ಚಂದವೆ ನಮಗೀರೀತಿ | ಗುರು | ವೃಂದದೆದುರು ಸಂಗಾತಿ ||೧೬೮||
ತರಲಾರದೆ ನಾವವನ | ಹಿಂ | ದಿರುಗಿದರೀ ನೃಪವೇಷ ||
ಉರಿಯಲಿ ಬೀಳಲಿ ತೊಡುವ | ವ | ಲ್ಲವನು ಕಾಡಿನೊಳಿರುವ ||೧೬೯||

ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ತ್ರಿವೃಡೆ | ಶಕುನಿ ವಚನ

ಏತಕೀ ಭಯ ಏತಕೀ ನಯ | ಏತಕೀ ದಯ ವೇತಕೀ ವೃಥೆ |
ನಾಥರೊಬ್ಬರೆ ಹೇಳಿ ಆತಗೆ | ನಾವೆಯೇನು ||೧೭೦||
ಪಾರ್ಥಸುತನೆಂದರಿತು ತಾನೇ | ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಾ ಮತ್ಸ್ಯಭೂಪತಿ |
ಓತುಬಿಡಬಹುದಲ್ಲವಾದರೆ | ನೀತಿಗೆಟ್ಟು ||೧೭೧||
ಸೋತವರವೊಲು ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯ | ಮಾತನಾಡದೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದಾ |
ಖ್ಯಾತ ಕೃಷ್ಣನ ನೆನೆದುಬಿಡಬಹು | ದೇಕೆ ಚಿಂತೆ ||೧೭೨||
ಕ್ರೋಧದಲಿ ನೇಗಿಲನು ಝಳಪಿಸಿ | ಹೋದವರ ಕೊಂದಾನು ಆತನ |
ಸೋದರನು ಎಂದಂಜಿ ಬಿಡಲೂ | ಬಹುದು ನೋಡಿ ||೧೭೩||
ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಎಲ್ಲರಿಪುಗಳ | ಹಲ್ಲಮುರಿದೆಸೆದೀಗಲೇ ತಂ |
ದಿಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸದಿರ ವ್ಯಕೋದರ | ತರಳನನ್ನು ||೧೭೪||

। ಮಧ್ಯಮಾವತಿ ತ್ರಿವೃಡೆ ।

ಎಂದು ಮೂದಲಿಸಲು ಶಕುನೀ । ಹಂದೆ ಹೋಗೆಂದೊವಜನೂತನ ।
ಮುಂದೆ ಬಾ ಹೇಳಾವನೊಯ್ದನು । ಮಂದಭಾಗ್ಯನು ಸುತನನು ॥೧೭೫॥
ಎಂದು ಕೇಳಲು ಮಲ್ಲನೊಬ್ಬನು । ಬಂದು ತೇರನು ತಡೆದು ತಾಕೈ ।
ಯಿಂದ ಸೆಳೆದೊಯ್ದನು ಮಹಾಬಲ । ಚಂದದಿಂದಲಿ ಕುವರನ ॥೧೭೬॥

ಎಂದೊಡನೆ ಅವಭೀಮನೇ ಸರಿ । ಎಂದು ಭೀಷ್ಮನು ಪೇಳುತಿರೆ ಕುರು ।
ನಂದನನಿದಾಧಾರವಾಗದು । ಪಾಂಡುಕುವರರ ಇರವಿಗೆ ॥೧೭೭॥
ತಂದು ಕೊಡಿರಕ್ಷರದ ಸಾಕ್ಷಿಯೆ । ನೆಂದು ಗಜರುತ್ತಿರಲು ಪಾರ್ಥನ ।
ದೆಂದು ತೋರಿದ ಬಾಣಲಿಪಿಯನು । ತಂದು ಶರವನು ದ್ರೋಣನು ॥೧೭೮॥

ವಾರ್ಧಿಕ

ಬಂದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಭಟ ಧರ್ಮಜನು ಕಳಿಸಿದ್ದ
ಸಂದೇಶವನ್ನುಸಿದ್ಧ ಸಂತೋಷವಿದ ಕೇಳಿ
ಇಂದು ಸೊಸೆ ತನಕೆ ಬಂದಳು ವಿರಾಟನ ಕುವರಿ ಮದುವೆಯೆಲ್ಲಾಗಬೇಕು ।
ಎಂದು ಹಿರಿಯರು ತಿಳಿದು ಹೇಳಬೇಕೆಂದಾಗ
ಕಂದಿದ್ಧ ಮೊಗವರಳಿ ತಾ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಕೊಡುವೆ
ನೆಂದರ್ಥರಾಜ್ಯವನ್ನೀಗ ಕೊಡು ಶಿಷ್ಯವರ ಎಂದ ಭಾರದ್ವಾಜನು ॥೧೭೯॥

ಏಕತಾಳ - ದ್ರೋಣವಚನ

ಕೊಡು ಮಗು ದುರ್ಯೋಧನನೆ । ನೀ
ನುಡಿದುದ ಧರ್ಮಾಧ್ವರನೆ ॥
ಮಡಿದರು ಮಡಿಯದು ಕೀರ್ತಿ ಮನುಷ್ಯರ ।
ಪೊಡವಿಪ ಸತ್ಯದುರಂಧರರಗ್ಗನೆ ॥೧೮೦॥
ದೃಢಪಟ್ಟಿರೆ ಪಾಂಡವರ । ಇರ
ವೊಡನೆಯೆ ಭಟನುಸಿದ್ಧವರ ॥
ನುಡಿಯನು ಮಂಗಲಕಾರ್ಯವ ನೀನದ ।
ನಡೆಯಿಸಿಕೊಡು ಭ್ರಾತೃಪ್ರಿಯ ನೃಪವರ ॥೧೮೧॥

ಶಂಕರಾಭರಣ ರೂಪಕ - ಭೀಷ್ಮ ವಚನ

ಕೇಳು ಕೌರವೇಂದ್ರ ರಾಜ | ಮೌಳಿವಂದಿತ |
ಪಾಳಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಎಂದು | ಭೀಷ್ಮನುಸರಿದ ||ಪ||
ಪಂಚರಾತ್ರ ಕಾಲದೊಳಗೆ | ಪಾಂಡುಪುತ್ರರೊಸಗೆ ಬಂತು |
ಪಂಚಭೂತ ಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ | ಕೊಟ್ಟ ವಚನವ ||
ಚಂಚಲಿಸದೆ ಪಾಲಿಸುವುದು | ಕುಲದಧರ್ಮಪೌತ್ರ ಕೇಳು |
ತಂಚವಂಚ ನಿನ್ನೊಳುಂಟೆ | ದಾನಶೌಂಡನೆ ||೧೮೨||
ಕುರುವಿಭಾಗ ನಿನ್ನದಾಯ್ತು | ಪುರದ ಪೂರ್ವಗಡಿಯ ಭಾಗ |
ಬರುವ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ನಿನ್ನ | ಕರೆಯ ಮನ್ನಿಸಿ ||
ಧರೆಯೊಳೆಮ್ಮ ಕುಲದ ಕೀರ್ತಿ | ಕಲಹಕದನ ನಾಶದಿಂದ |
ಮರಳಿ ಮಣ್ಣಿಗಳಿಯದಿರಲಿ | ಕುಲಧುರಂಧರ ||೧೮೩||
ನಿರುಪಮ ಪ್ರತಾಪಿಯಾದ | ಪರಶುರಾಮಗೆಲಿದ ನಾಡ |
ಪರರಿಗಿತ್ತನವನ ಗುರುಪ | ರಂಪರಾಗತ ||
ವರಪ್ರಶಿಷ್ಯನಾದ ನೀನು | ಸ್ವಾರ್ಥಿಯಾಗಲಾರೆ ಎಂದು |
ತರಣಿ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಂಬಿರುವೆನು ಕೌರವ ||೧೮೪||

ಕಾಂಬೋಧಿ ಝಂಪೆ - ಕೌರವ ವಚನ

ಮಾನಧನನಾನಾಗಿ ವಚನಕ್ಕೆ ತಪ್ಪುವುದು |
ಹೀನಕುರುಕುಲಕೆ ಗುರುದೇವ ||
ನಾನೀಗ ಕೊಟ್ಟೆನಿದೊ ಕೊಟ್ಟೆ ಪಾಂಡವರಿಗೆ |
ಈ ನನ್ನ ರಾಜ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ||೧೮೫||
ಕರೆಯಿಸಿರಿ ಪಾಂಡವರ ವರರಥಗಳನು ಕಳಿಸಿ |
ಬರಮಾಡಿಕೊಳುವೆ ನಾನವರ ||
ಸರಸದಿಂದಾದರಿಸಿ ಸರಿಕತನವನ್ನಿತ್ತು
ಹರುಷ ಬಡಿಸುವೆ ನಿಮ್ಮನೆಲ್ಲ ||೧೮೬||

ಕಂದ

ಎಂದಾ ಕುರುಪತಿ ಫೋಷಿಸ
ಲಂದೆದ್ದವು ಕಹಳೆ ಕೂಗಿ ಭೇದಿಸೆ ದಿಶೆಯಂ |
ಮಂದರಧರ ನೆಯ್ಯಂದಂ
ಕುಂದಸ್ಮಿತನಾಗಿ ಭಾರತೋದ್ಧಾರಧುರಂ ||೧೮೭||

| ಕೃಷ್ಣವಚನ ಅಷ್ಟತಾಳ |

ಜಯಧರ್ಮ ಧರ್ಮವಲ್ಲ | ಬಂಧುಗಳೆ |
ಧರ್ಮಜಯ ಜಯವಿದೆಲ್ಲ ||
ಭಯಬಾಧೆಯಿಂದ | ಬಲದ | ಆಳುವುದು
ನಯದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಒಲಿದ ||೧೮೮||
ಕುರುರಾಯ ಮೆರೆದ ಧರ್ಮ | ಭಾರತಕೆ |
ಪರರಾಯ ನುಗ್ಗದಂತೆ ||

ವರವಾಗುವುದು ನೀತಿಗೆ | ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿ |
ಅರಿತವರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ||೧೮೯||
ಭಲವಲ್ಲ ಧರ್ಮಜಗಕೆ | ಬಾಂಧವರೆ |
ಭಲಕೆ ಭಲವಕ್ಕು ಧರ್ಮ ||
ಕುಲನಾಶವಾಗುತ್ತಿತ್ತು | ವಚನದಲಿ |
ನಿಲದಿರಲು ಘಣಿಕೇತನ ||೧೯೦||
ಎರಡಾಡ ಹೊರಟ ರಾಜ | ದೇಶವನು |
ಬರಡುಗೈದೊರಲಿಸುವನು ||
ಹುರುಡಳಿದ ಕೌರವೇಂದ್ರ | ದೊರೆಯದೊರೆ |
ಹರಡಲೀ ಸತ್ಯಜಗದಿ ||೧೯೧||

ಮಂಗಳ ಪದ

ಮಂಗಳಂ | ಜಯ ಮಂಗಳಂ ||ಪ||
ಜಯ ಜಯ ಮಂಗಳ ನವಕೃತಿಗೆ |
ಜಯ ಭಾಸನ ಮಂಗಳ ಮತಿಗೆ ||
ಜಯ ಕುರುಕುಲ ಧವಳ ಯಶೋರಾಶಿಗೆ ||
ಜಯಭಾರತ ಬಾಂಧವಗುಣಕೆ ||೧೯೨||
ದುರ್ಯೋಧನರಲಿ ಧರ್ಮವನು |
ಮರ್ಯಾದಿಸುವಂತೊಡರಿಸುವ ||
ಸರ್ವೋದಯ ಗುರು ಭಾರದ್ವಾಜರೆ |
ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಜಯವೆನ್ನುವೆವು ||೧೯೩||
ದುಃಶಾಸನ ಶಕುನಿಗಳೊಳವ ||
ನಿಃಶೇಷದೆ ತಿಳಿದೀ ನೆಲವ ||
ನಿಷ್ಕಂಟಕಗೊಳಿಸುವರನು ಹೊರೆಯುವ |
ಪುಷ್ಕರ ನೇತ್ರಗೆ ನಿತ್ಯ ಜಯ ||೧೯೪||

ವೃತ್ತ

ಬಹುಲಪುರದಲಿಂಗಂ ದೋಣದೃಷ್ಟಾಂತರಂಗಂ
ರಮಣಹೃದಯರಂಗಂ ಪಂಚರಾತ್ರ ಪ್ರಸಂಗಂ |
ಮೆರೆಗು ಸಿರಿಯ ಸೀತಾರಾಮಸೂನು ಸೂಕ್ತಿಭೃಂಗಂ
ಪೊರೆಗೆ ಸುಜನರನ್ನೀ ಶ್ರೀಧರಾಧೀಶ ಸಂಘಂ ||

* * * * *

ಕವಿ, ವಿಮರ್ಶಕ, ಚಿಂತಕ, ವಾಗ್ಮಿ, ಬಹುಶ್ರುತ ವಿದ್ವಾಂಸ ಪ್ರೊ. ಬಿ.ಎಚ್.ಶ್ರೀಧರರ ಜನನ 1918 ಏಪ್ರಿಲ್ 24ರಂದು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡದ ಬವಲಾಡಿಯಲ್ಲಿ. ತಂದೆ ಸೀತಾರಾಮ ಹೆಬ್ಬಾರ, ತಾಯಿ ನಾಗಮ್ಮ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಸರಸ್ವತಿಯ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಇದ್ದ ಆಶುಕವಿಗಳ, ಪಂಡಿತರ, ಸತ್ಯವ್ರತರ ಕುಟುಂಬ. ಮೈಸೂರಿನ ಮಹಾರಾಜಾ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನನಿಧಿಗಳೂ, ಗುಣನಿಧಿಗಳೂ ಆದ ಶಿಕ್ಷಕರಿಂದ ಬೋಧನೆ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಎಮ್.ಎ. ಪೂರ್ತಿ(1942). ರಮಾದೇವಿಯವರೊಡನೆ 1946ರಲ್ಲಿ ವಿವಾಹ. ನಾಲ್ಕು ಹೆಣ್ಣು, ಒಂದು ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳ ತಂದೆ. 1942ರಲ್ಲಿ ಪುಣೆಯ ಮಿಲಿಟರಿ ಅಕೌಂಟ್ಸ್ ಆಫೀಸಿನಲ್ಲಿ ಗುಮಾಸ್ತಗಿರಿಯಿಂದ ಆರಂಭವಾದ ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ ಶಿಕ್ಷಕ ವೃತ್ತಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮ, ಶಿರಸಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಪ್ರಾಚಾರ್ಯ, ಸಿದ್ಧಾಪುರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯಗಿರಿಯವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲೂ ವಿವಿಧ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬರಹ, ಬರಹ ಿ ದೇಹ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲುವ ತುಸು ಮುಂಚಿನವರೆಗೂ (ನಿಧನ 1990 ಏಪ್ರಿಲ್ 24). ಶಿಶುಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ವಿಮರ್ಶೆ, ಇತಿಹಾಸ, ದರ್ಶನಗಳವರೆಗೂ ಶ್ರೀಧರರ ಆಸಕ್ತಿ, ಅಭ್ಯಾಸ, ಕೊಡುಗೆ. ಕಾವ್ಯಸೂತ್ರ, ಜ್ಞಾನಸೂತ್ರ, ರಾಷ್ಟ್ರಸೂತ್ರಗಳು ಸೂತ್ರತ್ರಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡವುಗಳು, ಬಹು-ಬಹುಮಾನಿತವಾದವುಗಳು.

ಶ್ರೀಧರರ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಹಿರಿಯಣ್ಣ ಹೆಬ್ಬಾರರು ಅಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ (1900ರ ಹೊತ್ತಿಗೆ) ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾಂತ ಯಕ್ಷಗಾನ ಅರ್ಥಧಾರಿಗಳೂ, ಭಾಗವತರೂ, ಕವಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದವರು. ಅವರಿಗೆ ಜತೆಯಾಗಿದ್ದವರು ಶ್ರೀಧರರ ತಂದೆ ಸೀತಾರಾಮ ಹೆಬ್ಬಾರರು. ಹೀಗೆ ಯಕ್ಷಗಾನದ ಕುರಿತಾದ ಆಸಕ್ತಿ, ಪ್ರೀತಿ ಶ್ರೀಧರರಿಗೆ ಬಾಲ್ಯದಿಂದಲೇ ಬಂದಿದ್ದು. ಅದೇ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಕಾರ ಭಾಸನ 'ಪಂಚರಾತ್ರ' ನಾಟಕದ ಯಕ್ಷಗಾನ ರೂಪವನ್ನು ಮೌಲಿಕ 'ಉಪೋದ್ಭಾತ'ದೊಂದಿಗೆ ಅವರು ಹಲವು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ರಚಿಸಿದ್ದರು. ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ಇದುವರೆಗೆ ಬೆಳಕು ಕಾಣದೇ ಇದ್ದ ಆ ಯಕ್ಷಗಾನ

ಕರ್ನಾಟಕ ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು